

YU ISSN 0021-6933

**JEZIK IN
SLOVSTVO**

letnik XXIV — leto 1978/79 — št. 1

Jezik in slovstvo

Letnik XXIV, številka 1

Ljubljana, oktober 1978/79

Časopis izhaja mesečno od oktobra do maja (8 številko)

Izdaja ga Slavistično društvo Slovenije v Ljubljani

Glavni in odgovorni urednik Jože Koruza, Ljubljana, Aškerčeva 12

Uredniški odbor: Berta Golob (metodika), Breda Pogorelec (jezikoslovje), Jože Koruza (slovstvena zgodovina) in Aleksander Skaza (primerjalna slavistika)

Tehnični urednik Ivo Graul

Svet časopisa: Marjeta Vasič (predsednik), Anka Dušej, Marjan Javornik, Mira Medved, Jože Munda, Pavle Vozlič, France Vurnik in uredniki

Tiska Aero, kemična, grafična in papirna industrija Celje

Opremila inž. arh. Dora Vodopivec

Naročila sprejema uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Tekoči račun: Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana 50100-678-45265

Letna naročnina 80.— din, polletna 40.— din, posamezna številka 10.— din

Za dijake in študente, ki dobivajo revijo pri poverjenikih, 40.— din

Za tujino celoletna naročnina 150.— din

Rokopise pošiljajte na naslov: Uredništvo JiS, Ljubljana, Aškerčeva 12

Revijo gmotno podpira Kulturna skupnost SRS, razliko med polno in znižano ceno za dijake in študente pa krije Republiška izobraževalna skupnost SRS

Vsebina prve številke

Razprave in članki

- 1 *Joža Mahnič* Župančič in Bela krajina
- 5 *France Bezlaj* Slovensko *kremuc* in bolgarsko *kremuš* »*alliaria officinalis*«
- 7 *Breda Rant* Književno umetniško besedilo v učiteljevi pripravi na pouk (interpretacija proze predvojnega socialnega realizma)
- 13 *France Pibernik* Zvočna poezija

Jubilant

- 16 *Franc Zadavec* Janko Liška — sedemdesetletnik

Slovenščina v javni rabi

- 16 *Breda Pogorelec* Kaj je »prav«

Literarnozgodovinski problemi, gradivo, komentarji

- 20 *Martin Jevnikar* Prispevek Martina Benčine za Cronijevo knjigo o Župančiču I
- 23 *Viktor Smolej* »Ta hiša je moja...«
- 24 *Viktor Smolej* Pesem o aretiranem županu

Ocene in poročila

- 26 *Hanna Orzechowska* Prvi poljsko-slovenski slovar
- 30 *Janez Dular* Tvorjeni vzročni predlogi v slovanskih jezikih

Zapiski

- 31 *Bogo Jakopič* Fonetika Frana Grma

Iz dela Slavističnega društva Slovenije

- 1/3 *Breda Pogorelec* in *Erika Kržišnik* Poročilo o tekočem delu

Joža Mahnič

Slovanska knjižnica v Ljubljani

ŽUPANČIČ IN BELA KRAJINA

Pesnik je v svojem rojstnem kraju Vinici strnjeno preživel le nekaj prvih let (1878—1880). Nato se je s starši preselil v Dragatuš, tam so Župančičevi bivali kar dvanajst let (1880—1892). To je bilo obdobje otroštva, obiskovanja osnovne šole in vračanja na počitnice iz Novega mesta, koder je pesnik hodil v nižjo gimnazijo. Ko je oče, dotlej trgovec in gostilničar, doživel gospodarski polom, se je z družino preselil v Ljubljano. Ker so doma v Ljubljani životarili v revščini in pomanjkanju, so otroci toliko rajši zahajali na počitnice k sorodnikom in dobrotnikom v Vinico. Tako se je pesnik kot višješolec večkrat mudil na oddihu bodisi pri teti Mariji Šimunovičevi, bodisi v družini nadučitelja Lovšina. Kot dunajski študent je redkeje prihajal v Ljubljano in Vinico, kasnejša leta bivanja v tujini še manj. Če ga je dotlej ovirala daljava s stroški potovanja, ga je po naselitvi v Ljubljani, posebno po zaposlitvi pri gledališču močno zadrževalo delo. Bila pa je Bela krajina do prve vojne teže dosegljiva, saj je bilo treba od Novega mesta potovati v Vinico preko Gorjancev z vozom, medtem ko je po- slej od Novega mesta skozi Belo krajino do Karlovca tekla železnica. Ko so belokranjski študentje v Vinici pripravili proslavo pesnikove 50-letnice, sta ga na njej zastopala mati in sin, ker se na slavnostih, ki so veljale njemu, ni rad kazal. Vemo pa, da je pred zadnjo vojno prišel za nekaj dni v rojstni kraj, da bi se udeležil pogreba svojega ujca Rudolfa Maliča, in da je poslednjič videl Belo krajino, tudi Dragatuš, po osvoboditvi, ko se je izkazala kot gostoljubno zavetje partizanov in zarodek nove slovenske državnosti.

*

V Župančičevem umetniškem delu Bela krajina nastopa pogosto. Najčešče v pesniških zbirkah Pisanice (1900) in Čez plan (1903), in sicer v lirskih pesmih, romancah in baladah, ter v pesnitvi Duma (1908). Svoji rodni deželici pa je Župančič posvetil tudi več proznih besedil od Štacunárja Andreja (1898) do Krosen (1940), enodejanko Noč na verne duše (1904) in drugo poglavje epa Jerala (1908).

Belo krajino podaja z vseh možnih vidikov: rad slika njeno pokrajino, posreduje ljudske običaje, prikazuje vsakdanje življenje, razkriva socialne rane in obuja osebne spomine nanjo; pri vsem tem uporablja belokranjska imena in priimke, v jezik pa vpleta značilnosti domačih govorov.

Pokrajino svoje ožje domovine doživlja v zelenini hribov, rumenini pšenice in belini dekliških nož, predvsem pa v obilju sonca in življenjski vedrini. Izmed dreves najrajši slika brezo, sestavljaljo belokranjskih stelnikov, poseeblja jo

kot nežno dekle z razpuščenimi lasmi. Rojstni kraj se mu je vtisnil v spomin z mlinom pod gradom in s šumečim jezom na Kolpi, s svetlimi travniki ob reki in s pokopališčem nad Pribánjci ter z romarskim Žežljem nad Vinico. Pesem Pokopališče sv. Barbare je slavospev sončni pokrajini ob Kolpi in človekovi radostni navezanosti na življenje. Dragatuš pa mu je ostal v zavesti z nekdanjo cerkvijo z dvema zvonikoma, z živo mejo in ptički okrog šole, s polnimi sadovnjaki med hišami, z njivami in brezami za vasjo in s studentem Dobréčem v odmaknjeni tihi dragi. Nekajkrat ga pritegne patriarhalna belokranjska hiša z okni, polnimi rdečih rož, in njen bivanjski prostor s svetim duhom v kotu in košatimi krosni, statvami v zimskem času. Nekajkrat pa Župančičeva belokranjska pokrajina ni svetla in vedra: v Jerali nastopa kot neplodna in revna rahlo vzvalovljena kraška pokrajina, v Nôči na verne duše jo možje v zvoniku viniške cerkve doživljajo v tesnobnem ozračju noči pred dnevom mrtvih.

Zelo zgodaj je mogel pesnik doživeti lepoto belokranjskih *ljudskih obredij in običajev*. Jurjevanje, s katerim slavé zmago pomladi nad zimo, plodnosti nad smrtjo, nastopa v Župančičevi liriki vsaj trikrat: sprva kot neposreden prikaz pradavnega obredja, kasneje z globljim simboličnim pomenom — z narodno obrambno oziroma socialno protestno idejo (Na Jurjevo, Zeleni Jurij, Na Jurjevo osemnajstega). V sklopu treh belokranjskih ljubezenskih pesmi prikazuje Župančič kresnice, dekleta, ki na kresni večer hodijo od hiše do hiše, prepevajo in voščujejo gospodinjam dobro letino. V okviru neke druge ljubezenske pesmi slika belokranjska dekleta, ki zimski večer predejo, sam bo šel kot domači fantje k njim vasovat. V neki baladi smo priče običajem na piru, svatbi z nadrobnotmi, kakor so: jagmiti se z ženinom, deliti robce, poljubljanje o polnoči. Spet drugod pesnik ponazarja prijateljske družbe z iskrivimi zdravnicami ali razgibana proščenja s stojnicami in janjci.

Sicer se v Župančičevi poeziji vrstijo prizori iz *vsakdanjega življenja* belokranjskih rojakov. Tako v Dumi sledimo raznim kmečkim opravilom v tedanji pesnikovi ožji domovini: obdelovanju polja, skrbí za čebele, tkanju oblek. Mnogi izmed spisov in pesmi razodevajo duhovit humor, tako pesnikov kakor ljudski. Neki prozni spis pripoveduje o nabritem belokranjskem ciganu, ki je semiškemu dekanu zatrjeval, da ima čarobno »varalo«, in mu je ukradel konja; drugi o nič manj prebrisanem krošnjarju, ki je v Karlovcu ociganil nekega žida in si v hipu krepko opomogel; neka romanca govori o kvartopircih, ki jih je v viniški gostilni med nedeljsko mašo obral sam hudič; spet druga pesem pa o kmetu, ki sosedu ni privoščil čebelje paše na svoji ajdi in je v slepi maščevalnosti škodil le samemu sebi.

Druge pesmi so temačne in bridke balade ter prikazujejo resnično življenje, nenaravne sile nastopajo le v prvi izmed njih. Pripovedujejo o kmetu, ki je v Lahinji ulovil raka krmičarja in zato razjaril povodnega moža; o brezupnem očetovem prizadevanju, da bi obolelega sinka otel smrti; o nezvestem dekletu, ki se bo omožilo z drugim; o mladi ženi, ki po prisilni poroki shira; o starcu, ki ga je mlada žena varala in nato s tujim otrokom umrla, da se mu je omračil um. Mnoge Župančičeve stvari razodevajo *socialno problematiko* tedanje Bele krajine. Pesnik sam je v času, ko je v Ljubljani hodil v višjo gimnazijo in na Dunaju študiral univerzo, pogosto živel v skrajnem pomanjkanju. V prozi Štuncunár Andrej pesnikov oče kot reven branjevec na podstrešju ljubljanske hiše

pretaka žganje in v duhu obnavlja leta, ko je bil v Dragatušu še trgovec in gostilničar ter je z družino živel v blaginji in veselju, dokler se ni nadenj zgrnil gospodarski bankrot.

Spričo tega je mogel pesnik doživeto in prizadeto podati tudi socialne tragedije svojih rojakov. Agrarno krizo z oderuskimi upniki v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja nam nakazuje pesem Razbojnik in drama Noč na verne duše. V pesmi bogatin iz mesta neusmiljeno terja od kmeta povračilo posojila, hoče mu zaseči vso vinsko letino, zato ga kmet v svojem vinogradu opije in ubije. Drama pa retrospektivno razkriva vlogo podeželskega veljaka, oderuha in po-božnjakarja Bahorja — pesnik je imel v mislih viniškega magnata Benetiča — ki so ga o pustu umorili našemljeni domačini. V obeh delih kot socialno etično nasprotje na videz uglednega veljaka nastopa v tedanji Beli krajini znani hrvaški razbojnik Udmanič, ki je jemal bogatinom in dajal revežem.

Belokranjci so se v času agrarne krize množično izseljevali na Nemško in v Ameriko. Pri Viničanih so bili dodatni vzroki za emigracijo dva velika požara (1874, 1888) in boleznj trt. V eseju Adamič in slovenstvo se pesnik iz otroških let spominja reklamnih podob ladijskih družb, ki so visele po gostilnah in vabile čez morje, ter mlajših moških, ki so trumoma odhajali v Ameriko delat in pošiljali domov zaslužek za odplačevanje dolgov in zboljšanje domačij, ter navaja, da je v Ameriko odšlo tudi pet njegovih tetá. V nekaterih zgodnjih pesmih poje o siromašnih fantih, ki iščejo zaslužka v bogati tujini onkraj morja, a se mukoma ločujejo od svojcev in domačije (Barčica, Mornar, Ločitev). V neki drugi, kasneje nastali pesmi dekle hrepeni po dragem, ki je za morjem, in po materinstvu, po otrocih. Duma pa se v drugem delu prelomi iz idilično romantičnega slikanja domačije v realistično tragičen prikaz domovine: naši izseljenci se v mlajših generacijah postopno jezikovno in duhovno odtujujejo; belokranjska vdova, ki se ji je sin pri delu v tujini ponesrečil, pretresljivo narica; naši najkrepkejši trošijo dragoceno delovno silo v Ameriki in Vestfaliji.

V zvezi s tedanjimi socialnimi vprašanji in slovensko psiho je drugo poglavje Jerale: dva vola, pasivno vdani Čade in svobodoljubno uporni Jelen, vlečeta preko revne belokranjske pokrajine voz z ljudmi; ti se spominjajo časov, ko njihovi rojaki, povezani s hudičem, niso nikdar zašli v stisko, temveč so zagnano delali in dobro živeli.

V nekaterih pesmih in proznih spisih Župančič *obuja spomine* na Belo krajino. Spominja se, kako ga je oče kot otroka v Dragatušu vodil v naravo in ga z njo seznanjal ter kako ga je na Gregorjevo obdaroval s sladkarijami (Duma). Spominja se nadalje iger in kopanja v Vinici ter rabutanja sadja v Dragatušu, označuje razne posebnosti med tedanjimi Dragatušci ter spregovori o ameri-kancih in nemškarjih (Nagel pogled v preteklost). Ko je pred drugo svetovno vojno obiskal v Vinici sorodnike Méntanove, so spet pritegnile njegovo pozornost domače statve: dal si je razložiti njih funkcioniranje in si zabeležil pristne izraze za njih sestavne dele (Krosna).

Svojim osebam v delih s to tematiko je dajal značilna belokranjska imena in priimke, po večkrat srečujemo naslednje: Mare-Marica, Bare-Barica, Ane-Ančika, Mandica-Manda, Mate, Madronič, Bubaši. Za nekatere izmed njegovih literarnih likov se še danes dá ugotoviti resnične modele: taka sta bila zgodaj

umrli Silvin Leder (Pokopališče sv. Barbare) in viniški cerkovnik Stanko Mate, za Maliče so se pisali mnogi pesnikovi sorodniki, stari Kiš je živel v hrvaškem Severinu, da ne govorimo o posebnejih iz proze Nagel pogled v preteklost, ki so vsi od prvega do zadnjega izpričani Dragatušci.

Župančič je tudi v svoj jezik zavestno vpletal belokranjske *narečne posebnosti*, zlasti v besedišču, a tudi v oblikah in naglasih. Svojo domačo, zvonko in hrvaščini sorodno govorico je v posvetilu msgr. Barletu označil za »govorico gibko, kot da iz dveh studencev se napaja«. Navedli bomo posebno primere, ki jih v pesnikovih delih beremo po večkrat. Samostalnik: deca, devojka, kravájika (vrsta jabolk), kum, kupica, ljubav, majka, otec, pir (svatba), tnaló (dvorišče), varalo (izmišljen predmet za varanje); v knjižni slovenščini zgubljeni zvalnik: ate, brate, kume, Božel; naglas: poleg dvakratnega knjižnega »srcé« moramo v Dumi petkrat brati po belokranjsko »sŕce«, a tudi »tŕlice« in »vdovíca« (po izvodu Samogovorov, ki mu je Dumo akcentuiral sam pesnik). Glagol: pevati, plakati, perušati (po vodi čofotati); velelnik: Bog pomozil; ljudski rekli: le curljati bi moralo — tako pa z ločkom teče; ni se dal premotiti, prehitel me je, v kapi mu je! Nepregibne besedne vrste: ajde, baš, bogme (v raznih inačicah), evo, nego. Poleg beležke Da li grem ovod prav v Vinico? je v belokranjskem dragatuškem narečju v celoti zapisana proza Varalo.

Glede sloga Župančičevih pesmi z obravnavano tematiko moramo reči, da jih je veliko zasnovanih v slogu ljudske pesmi (pomanjševalnice, stalni epitetoní, ponavljanja), večina pa v slogu sodobne evropske neoromantike (nove, presenettjive in sugestivne metaforične zveze). V nasprotju s pretežno neoromantičnimi lirskimi pesmimi in prav takšno dramo so pripovedne pesmi in zlasti proza precéj realistične. Glede forme teh pesmi pa je treba dejati, da prevladujejo preproste kitične, dasi se srečujemo tudi s svobodnim verzom (Duma, Jerala).

*

Čeprav tega ne moremo s kakimi navedki iz Župančičevih zapiskov in pisem neposredno dokazati, sta Bela krajina in pesnikovo otroštvo brez dvoma prispevala svoj delež tudi k oblikovanju njegovega *življenjskega nazora*. Pisanice, najbolj zgodaj nastala zbirka, so zvest izraz Župančičeve rodne deželice in njegovega srečnega otroštva, zato so kljub primesi otožnosti življenjsko zaupljive in vedre. Čaša opojnosti je nasprotno plod mladostne strastnosti in ljubezenskega razočaranja, a tudi dunajskega velemestnega ozračja in zahodnoevropske literane dekadence. Toda že tu naletimo na prve pobliske zdravja in volje, ki docela prevladata v tretji knjigi Čez plan: v pesniku je dokončno zmagala za krajši čas zatajena narava podeželskega, belokranjskega mladeniča. Tudi njegova kasnejša panteistična filozofija ima enega svojih izvorov v poetovi zgodnji in intimni navezanosti na naravo, kakor ima njegov socialno in narodno utemeljeni patriotizem svoje korenine med drugim v rani spojenosti s svojim ljudstvom.

Župančičevo duhovno zdravje ter navezanost na narodo in ljudstvo v času otroštva v Beli krajini so torej podzavestno pomagali usmerjati njegovo duševnost in pogled na svet, zlasti pri preobratu iz dekadence v vitalizem, a tudi pozneje.

France Bezljaj

Filozofska fakulteta v Ljubljani

SLOVENSKO KREMUC IN BOLGARSKO KREMUŠ »ALLIARIA OFFICINALIS«

Komaj verjetno se zdi, da je moglo ostati to rastlinsko ime tako dolgo prezrto v strokovni leksikološki literaturi. Saj je vendar na prvi pogled jasno, da je sorodno z litavskim pomensko enakim *kermùšė* »wilder Knoblauch«. Nemško *Knoblauch* se uporablja sicer za species *Allium sativum*, toda *Alliaria officinalis* ali z drugim imenom *Sisymbrium alliaria* je nemško *Knoblauchsranke*, ljudsko tudi *Knoblauch*, *Waldknoblauch*, *Knoblauchskraut* in podobno (Marzell, *Wörterbuch der deutschen Pflanzennamen* I 194). V slovenščini je najbolj poznano ime *česnovka* poleg *divji česen*, *hostni česen*, *borštni česen* in podobno tudi v drugih slovanskih jezikih, srbohrvaško *češnjača*, *češnjaka*, *češnjačka trava* (Simonović, *Botanički rečnik*, 20), bolgarsko tudi *česnova trava* (Davidov, *Bolgarski botaničen rečnik* 93), rusko *česnočnik*, ukrajinsko *čisnyčka*, *čosnyčka*, *česnočna trava* (Makowiecki, *Słownik botaniczny* 19), poljsko *czosnaczek*, češko *česnáček*, slovaško *česnáčik*, *rančesnek* in podobno (Machek, *Jména rostlin* 69). Listi te rastline diše po česnu in se že od pradednih časov uporabljajo kot začimba, naj navedem za primer angleške nazive *beggar-man's oat*, *Poor Man's mustard*. Marzell poroča, da so to rastlino uporabljali že poganski predniki kot zdravilo in kot zaščito proti urokom, dodaja pa, da se to lahko nanaša tudi na neko drugo species z imenom *Ramsel* ali podobno, torej na *Allium ursinum*.

Z litavskim *kermùšė* je po regularnem glasovalnem razvoju najbliže sorodno slovensko *črėmoš* »*Allium ursinum*«, tudi *črėmož* ali *čėmāž*, srbohrvaško *čremuš*, *črimuš*, *cremoš*, *cremož*, *crijemuž* poleg *sremuš*, *sremuž*, bolgarsko *čerekuš*, *čeremas*, rusko *čeremuška* ali *čeremšá*, *čeremsá*, belorusko *čaramšá* in poljsko *trzemucha*. Iz teh oblik ni težko rekonstruirati skupne balto-slovanske izhodne oblike **kermusjā* (Trautmann, BSW 128), za Slovane torej **čermšša* (Berneker, SEW I 145). Ker najdemo tudi v litavščini dublete z *-au-*, *-ū-* v nekaterih slovanskih oblikah ne preseneča.

Toda oblike **kerm-* so samo litavske in slovanske. Sorodstvo v drugih indoevropskih jezikih kaže na prvotno **krem-*. Nemško *Rams* »*Allium ursinum*«, bavarsko narečno *Ramsel*, srednje-spodnje nemško *ramese*, *remese*, dansko, švedsko, norveško *rams(lök)*, anglosaško *hramsa* (m.), *hramse* (f), angleško *ramson(s)* govori za skupno germansko izhodišče **hramusan*. Iz tega je mogoče sklepati na indoevropsko **krom-*, toda pri grškem **κρομμων* »*Allium cepa*«, tudi *κρομμων* je zaradi pri Hesychu izpričane dublete *κρομμων* in toponima *Κρομμων* pri Korintu mogoče sklepati na prvotno **krem-*, kar se je po asimilaciji razvilo v **krom-* (J. Schmidt, KZ XXXII 346; Schwyzer, *Griech. Gramm.* 255; Frisk, *GEW* II 23). Podobno kaže tudi srednje irsko *crim* »*Allium sativum*«, irsko *creamh*, kimrijsko *craif* na prakeitsko **kremo-*, deloma tudi na **krāmo-* (Pederson, *Kelt. Gramm.* 131). Z rezervo je treba upoštevati tudi stari ilirski toponim *Cremōna*, ki ga H. Krahe, *Sprache d. Illyrier* I 104 izvaja iz našega rastlinskega imena.

Kljub nedvomni sorodnosti vseh teh oblik je dokaj tvegano rekonstruirati neko enotno indoevropsko izhodišče. Pokorny, Idg. Wb. 580 nastavi geslo (*kerem-*), *krem-* (:*krom-*) ne samo za imena posameznih species rodu *Allium*, ampak tudi za samo v baltskih in slovanskih jezikih izpričana imena dreves, litavsko *šermùkšlė*, *šermùkšnė* »*Sorbus aucuparia*«, letonsko *sērmonksis*, *sērμùkšs* poleg *cērmaukša* »*Sorbus aucuparia*« in v slovanskih jezikih slovensko *črēmsa*, *črēmša*, *črēmha*, *črēnsla*, *črēmža*, *črēms*, *črēns*, *čēmž*, *čimž* poleg *sremša*, *sremsa*, *sramsa* »*Prunus padus*«, srbohrvaško *sremša*, *sremža*, *sremza*, *sremsa*, *srensa*, *smza*, *smzika* poleg *cremža*, *crenža*, *crinza* »*Prunus padus*«, a tudi *sremža*, *sremza*, *sremsa*, *srijemzla*, *srijenzla*, *srijemsla*, *trensa*, *trensla*, *trensula* »*Prunus malaheba*«, rus. *čerēmucha*, nareč. tudi *čerēma*, *čerēmcha*, *čerēmcha*, uk. *čerémcha*, *čeremsa*, *čerimcha*, *čeremšyna*, *čeremucha* »*Prunus padus*«, belor. *čarómcha*, polj. *trzemcha*, češko *střemcha*, narečno tudi *křemcha*, staročeško *třēmcha*, slovaško *čremcha*. Za večji del teh oblik je mogoče rekonstruirati izhodno **kermus-* s palatalno dubletno **k'ermus-*. Ker pa iz vse te obilice današnjih variant lahko sklepamo na večkratno križanje med imeni za »*Alliaria officinalis*« ter »*Allium ursinum*«, je mogoče to suponorati tudi za starejša prazgodovinska obdobja. Slovensko *kremuc* in bolgarsko *kremuš* je tehten nov dokaz, da je nekoč praslovanščina in verjetno tudi baltščina poznala obliko **krem-*, ki je edina izpričana v germanščini, keltščini in grščini. Današnje litavsko *kermùše* in glasoslovno odgovarjajoča slovansko *čerm̃bcha* deloma s podaljšanim *-ū-*, baltsko *-au-*, je lahko staro križanje med **krem-* in *k'ermus-*. Ni nujno, da je treba izhajati iz velarne variante **kermus-*, prav tako pa tudi ne, da je bila to prvotno ena sama osnova, kakor je mislila dosedaj večina avtorjev, ki so pisali o tem, v strokovni literaturi že tolikokrat obravnavanem problemu. Res se ni posrečilo za baltkoslovansko **kermus-* / **k'ermus-* najti nobene zadovoljive paralele v drugih indoevropskih jezikih. Dvomljive so primerjave z grškim *κωμαρος* »*Arbutum unedo*« z neznano etimologijo (o tem Frisk, GEW I 907), ali s staroindijskim *kramukah-*, *křmukáh* »betelovo drevo« (o tem Mayrhofer, IEW I 262) ter z nemškim *Scherben*, *Patscherben*, *Potscherbenbaum* »*Sorbus domestica*«, kakor domneva Machek, Jména rostlin 110 in *Lingua Posnaniensis* II 158; III 104), ki sumi, da je osnova paleoevropska. Prav tako neprepričljivo pa je mnenje, da bi se imena raznih vrst, najprej divjega in kasneje kultiviranega česna in čebule, prenesla na nazive dreves s kislimi sadeži. Poudariti je treba, da se slovensko *kremuc* ni moglo razviti tako kot na primer češko *křemcha* šele v novejšem času. Izpričano je to ime že v 18. stol., v Pohlinovem slovarju *kremuz* »*Knoblauchskraut*, *Alliaria*«, pri Gutschmannu *kremuz* (m.) »*Knoblauchskraut*«. Kasneje ga zasledimo pri Jarniku, Janežiču, Cigaletu in Pleteršniku. Iz različnih rokopisnih zbirk navajata J. Barle, Prinosi slovanskim nazivima bilja in Simonović, Botanički rečnik še variante *kremuš* in *křmuc*, *křmuc*. Zadnje je treba brati **křmuc* z *-ř-* iz neglašenega *-re-* po moderni vokalni redukciji. Bolgarsko *kremuš* sta po Ahtarovu, ki mi ni dostopen, prevzela B. Davidov in A. Javašev. Materiali za Bolgarski botaničen rečnik, Sofija, 1939. Žal manjkajo tako pri Slovencih kakor pri Bolgarih natančnejši podatki, kje je ime razširjeno. Ker je fitonim izpričan na obeh skrajnih koncih slovanskega Balkana, le da je pri Slovencih pogostni sufiks *-bcb* izpodrinil staro *-šb*, je izključeno, da bi bilo oboje izposojeno iz nekega neznanega jezika že po razselitvi Slovanov. Tako je srbohrvaško *kròmíd* »*Allium cepa*«, makedonsko *kromíd*, bolgarsko *krómíd*, *hrómíd*, *kor-*

mitluk sprejeto iz grškega pridevnika *κρομυδιον* (Mladenov, BER 258 Skok, ERSH II 208). Ime *kremuš* je po vsej verjetnosti že del Slovanov prinesel s seboj na jug. Takšni arhaizmi v rastlinskih imenih niso osamljeni. Že pred leti sem na primer opozoril, da slovenski fitonim *svédrec*, *svédrc* »Erythraea centaureum; Gentiana verna; Gentiana acaulis« iz *svédrcь* glasoslovno popolnoma odgovarja lit. *švéndrė* »Typha latifolia; Phragmites communis« iz indoevropskega **k'wendhro-*, kakor kaže latinsko *combrētum* »neka dišeča rastlina«, bretonsko *contrán* »Angelica silvestris«, irsko *cuineog* »isto«, staronordijsko *hrōnn* »isto«, dansko *quander* »isto« (o tem Walde, LEW I 181; Fraenkel, LEW 1040). Seveda je vsakemu dvomljivcu na prosto dano, da izhaja pri slovenskem imenu iz *sveder*. Že dolgo kroži po strokovni literaturi tudi slovensko *rěšek* (m.) »*Sonchus asper*«, ki mu je treba dodati še srbohrvaško *rěkeš*, *rěkek* »*Eryngium amethystinum*« (Dubrovnik), čeprav je Skok, III 125 prezrl slovensko in druge indoevropske paralele. Izhodišče je stari naziv za »trn«, staroindijsko *ṛksara* »trn«, grško *ἀρχεῦδος* »*Juniperus communis*«, litavsko *erškėtis* »*Prunus spinosa*«, letonsko *ērškis*, *ērškšis* »bodičevje«, *ērsis* »*Juniperus communis*« (o tem Persson, Beiträge 964 in Endzelin, KZ XLIV 59). Nič presenetljivega ni tudi, če se neko rastlinsko ime pojavi na obeh koncih Balkana: Nedavno so me opozorili, da so poleg slovenskega *očun* »*Colchicum autumnale*, *Crocus*« v treh gorenjskih vaseh zasledili varianto *kačun*, kar ustreza vzhodno srbohrvaškemu *kačun*, *kačum*, *kačunak*, *kačunka* »*Colchicum; Crocus*«, mak. *kačunka* »*Galanthus nivalis*«, blg. *kačun*, *kačunka* »*Colchicum; Crocus*« iz praslovan-ske dublete **ko-ot-jun*ṛ. Takšne oblike se niso mogle razviti samostojno šele v kasnejših obdobjih, ampak so sled slovanskih migracij na Balkan. Isto velja tudi za naše *kremuc*.

Breda Rant

Gimnazija v Kranju

KNJIŽEVNO UMETNIŠKO BESEDILO V UČITELJEVI PRIPRAVI NA POUK

(INTERPRETACIJA PROZE PREDVOJNEGA SOCIALNEGA REALIZMA)

1. Namen tega razpravljanja je: strniti interpretacijsko metodo književnega besedila in sodobna načela teorije pouka (didaktika) v obliko poučevanja slovenske književnosti ter operativno opredeliti (operacionalizirati) učne smotre tega pouka.

Za interpretacijsko tehniko je upoštevana: pripovedna tematika in razporejenost delov pripovedovanja, pripovedna tehnika, jezikovna plast kot strukturni element ter ideja z umetnostnim nazorom pripovedovalca. Za pripojitev proze socialnega realizma v zgodovinski okvir bo vključena pripovednikova biografija in relacija med avtorjem in umetnostno smerjo njegovega časa (t. j. zunajlite-

rarna razlaga, ki imanentno interpretirano delo vključuje v družbeno in umetnostno razvojno stopnjo). Drugo razgledovanje zadeva metodo poučevanja, v katero se lahko vključuje tako pripravljeno pripovedno besedilo. Za ilustracijo so vpletena besedila socialnega realizma, ki jih obravnavajo na razredni in predmetni stopnji osnovne šole, na poklicnih, na štiriletnih šolah II. stopnje.

1.1 Tako zastavljeno pisanje sili v vrednotenje drugačne učne prakse na naših šolah. Zapažanja slovenske, jugoslovanske in nekatere od tujih današnjih literatur s področja metodike pouka književnosti so v enem pogledu enaka, kot jih je avtorica članka spoznala praktično in teoretično pri interdisciplinarnem študiju na oddelku za slovensko književnost FF v Ljubljani; ujema se naš pogled na vlogo literarne zgodovine pri pouku slovenske književnosti. Polemično preverjamo lahko uveljavljena slovenska izhodišča za pouk:

- stvarno učiteljevo pripravo za pouk slovenske književnosti,
- raznolikost pogledov na učni predmet slovenske književnosti,
- parafraziranje, kaj obravnava posamezno literarno delo in ob tem — pridobivanje literarnozgodovinskega znanja.

Učiteljeva stvarna priprava na pouk slovenske književnosti je pomanjkljiva; izsledki literarne kritike in literarne zgodovine so učiteljem slovenske književnosti poznani, skušnija iz začetkov poučevanja pa tudi; izsledke je bilo potrebno pripraviti za pouk tako, da so bili po več letih učenčevega šolanja kljub sprejemanju v manjših zalogah nadgrajeni. Raznolikost pogledov na predmet slovenske književnosti že izključuje možnost, da bi taka nadgradnja lahko nastala. Starostna struktura učiteljev osnovne in II. stopnje šol je razumljiv vzrok za neenakost pogledov, kaj je potrebno v šolskem pouku o književnosti učiti.

Raznoliki pogledi izhajajo iz dialektike literarne vede, ki je še pred 150 gojila biografske in bibliografske zapise o slovenskih piscih (Jezičnik slov. slovstva J. Marna), da bi zbrala podatke in jih poučevala. Iz poznejše (Levstikove, Stritarjeve in Prijateljve) kritike izvirajo dokazovanja osebnih književnikovih razmer, nadalje kulturnih in političnih okoliščin, še kasneje se literarnozgodovinske razlage v svojem biografskem in bibliografskem gradivu naslanjajo na kulturnopolitično, zgodovinsko in socialno oznako dobe, ko je nastalo književno delo. Naštetim razlagam so ostali naklonjeni šolski priročniki (od leta 1957 dalje tiskana Zgodovina slovenske književnosti Stanka Janeža in posneti še danes veljavni priročniki) in po zgodovinskih virih pisane razlage v sicer zelo koristnih izdajah Kondorja (v 50. letih).

(Več o zgodovini vede glej dr. Matjaža Kmecla študijo Slovenska literarna zgodovina, v knjižni izdaji Lirika, epika, dramatika, Murska Sobota 1971. O stopnji razvoja literarne vede glej študijo dr. Frana Zadravca, Literarna metodologija, prav tam.)

Parafraziranje, kaj obravnava posamezno literarno delo, in učiteljeva oznaka, kakšen pomen je delo v času nastanka imelo, morda še, kaj je avtor z njim hotel povedati — vse to je res obravnava literarnega dela, vendar ne skladna z načeli današnje teorije pouka. Opisana obravnava kot metoda pri pouku obvešča učenca o izsledkih literarne kritike in literarne zgodovine, ponuja le neko sistematično in reproducirano tudi ocenjuje.

Pridobivanje literarnozgodovinskega znanja s pomočjo književnih del je tako smoter književnega pouka, četudi je predmet pouka književno delo. Analizira

se največ zato, da bi učenci spoznali družbeno stvarnost in umetnostne dosežke iz dobe nastanka dela.

1.2 Razpravljanje, ki naj se suče okrog metodične priprave za pouk književnosti, ne zanika nujnosti naštetih pristopov v delu pouka na srednjih šolah. Nasproti pa mu stavlja svoj pristop, da bi za enake pogoje dela (število tedenskih ur, opremljenost z učnimi pripomočki itd.) upoštevalo sodobno organizacijo pouka.

2.1 Učiteljevo pripravo na književni pouk vodijo didaktična načela, kot npr. načelo ustreznosti pouka učenčevi starosti, načeli doživljanja in zavestne aktivnosti, ki ju je za medsebojno usklajevanje potrebno še bolj spoznati. Priprava na pouk je operativna, to pa pomeni, da je opredeljena z določenim smotrom, namenjena učinkovitejšemu pouku. Ne zadošča, da strokovno pripravljen slavist premisli, kaj bo od etap neke že predpisane učne snovi obravnaval, mora npr. tudi v vpeljani organizaciji pouka pri predmetu književnosti pretehtati, kaj mu nalagata vzgojna in izobraževalna praksa na njegovi šoli.

2.2 Pričujoče razglabljanje izbira med različnimi pogledi na učni predmet samo pouk z literarnim besedilom; le-to je predmet književnosti, za njegov sprejem pa je potrebno v večstopenjskem pouku učenec odkrivati njegove razsežnosti. Na eni strani učitelja v pripravi na ta pouk spremlja: znanje iz pedagoške psihologije, izbrana poglavja o psihologiji otroka in mladostnika in spoznanja o rasti učenčevega psihičnega sprejema. Na drugi strani se učitelj pripravlja z literarnozgodovinskim znanjem, da bi bil proces sprejemanja besedil za učence boljši.

2.3. Učitelj književnosti najprej doživlja umetniško vrednost besedila in jo s stvarno pripravo obnavlja najprej sam. Izključuje parafraziranje, kajti informacije o besedilu niso take, kakor v šolskih predmetih, ki jih učitelji kot znanost prenašajo v funkcionalno izobraževalno učno snov. Književno delo podajajo učitelji v okviru estetskovzgojnih predmetov vse do štiriletnih šol II. stopnje. V komunikaciji s sprejemnikom besedila je torej potrebno upoštevati še to, da je učenec na določeni stopnji estetske sprejemljivosti in da je ta posledica njegove psihične zrelosti.

Umetniško književno delo učinkuje kot doživljaj, ta pa se pretvarja v vrednostno sodbo ali kar ostaja čustvena vrednost. Estetski doživljaj je stanje v učenčevi zavesti in po njegovih estetskih skušnjah se pretvarja v vrednostno sodbo, za katero so potrebne skušnje iz stvarnosti. Estetska dojemljivost torej raste z učenčevim obvladovanjem življenjskih dogajanj. (Glej: Breda Rant, Stopnja učenčeve sprejemljivosti za nekatera klasična slovenska literarna besedila, magistrsko delo, Ljubljana 1976.)

2.4 Pouk književnosti vendarle obvezuje učitelja, da besedila uvrsti v literarnozgodovinsko shemo. Zaključna razlaga mora učenčevo znanje dopolniti do predpisanega obsega učne snovi.

3. Izhodišči za pripravo na pouk sta estetskovzgojno in izobraževalno, kajti nerazdružljivi sestavljata vsak pouk in se — v večji ali manjši meri — pri njem pojavljata; v razrednem pouku raste učinkovitost obravnave z estetskovzgojno interpretacijo besedil, na stopnji zadnjih razredov srednje šole pa z izobraževanjem iz snovi, ki jo besedilo ponuja.

Izobraževalno izhodišče v nasprotju z estetskovzgojnim raste s stopnjo šole. V povezavi s tema izhodiščema je načelo doživljanja (voljno) oz. načelo zavestne aktivnosti (spo-

znavno); pouk mora biti operacionaliziran tako, da uporablja v nižjih razredih voljne, v višjih razredih srednjih šol spoznavne učne smotre. Kot primer navajam razpravo Zore Čuden, objavila jo je v Vzgoji in izobraževanju, pod naslovom Nekateri pestrejši oblike bralnega pouka (priloga, Ljubljana 1976). Iz nje povzemam za razredni pouk uporabne didaktične nasvete. Dodatno so opazovani v tem pouku afektivni (voljni) in spoznavni smotri pri branju besedil.

Ko prebrano berilo ustvari v razredu čustveni nemir, se obravnava dela začne. Pogovor (spoznavni proces) uredi vzbujenost tako, da učenci predstavijo sprejete konkretne prizore. Reagiranje učencev (voljni proces) je povezano z vajami, da znajo učenci sprejete konkretne osebe označiti po lastnostih, si pričarati prizorišča (z izvežbanostjo branja glasovnih figur). Najvišja v lestvici vzgojnega vpliva je učenčeva identifikacija z osebo literarnega dela, in to zaradi vrednot, ki jih že primerja in posplošuje. Pojav identifikacije se pri odraslih bralcih odvija na osnovi vrednotenja po izdelanih kriterijih.

(Glej: Taksonomija vzgojnih in spoznavnih smotrov, zbirka Zavoda za šolstvo SRS, Ljubljana 1967, prispevek dr. Marentič-Požarnikove, Pomen operativnega oblikovanja vzgojnoizobraževalnih smotrov za uspešnejši pouk; zbornik Sodobno pedagoško delo).

Razredno stopnjo pouka je potrebno upoštevati pri šolski interpretaciji in vključiti prejšnje doživljaljske skušnje.

PRIMER: Kaže, da učenci razredne stopnje ne dojemajo prepričljivosti avtobiografske pripovedi v črtici Solzice. V Prežihovi črtici so za učenca odnosi med materjo in Vorancem nazorna slika učenčevih odnosov. Ta nazornost bo koristna pri poznejši obravnavi na predmetni stopnji ali celo adolescentu, ker je občutljiv za etična vprašanja. Župančičeva Beseda z Vorancem in o Vorancu je zanje umetniška interpretacija črtice Solzice, medtem ko je prej nerazumljiva.

3.1 Na predmetni stopnji pouka bi moral učitelj nadgrajevati besedila. Učitelj, ki je zavzet za učenčevo doživljaljsko in zavestno sprejemanje besedil, bo upošteval, da učenci določene starosti marsičesa ne opazijo. Omejil se bo na zaznane elemente, ostalih ne bo vsiljeval, ker bi se jih lahko naučili, s tem pa kot nedoživljene kmalu pozabili.

PRIMER: Potem ko so v 6. razredu osnovne šole obravnavali povest Martin Krpan, niso pozneje na šoli za poklicno usposabljanje istega besedila le obravnavali, ampak so po učencem znani poti odkrivali v delu nove pomene. Na izzivalno vprašanje so reagirali pasivno: dela ni vredno ponovno brati. Nekateri učenci pa so zavestno ponavljali, da je v delu ljudski jezik, da so slikovite prispodobe vredne opazovanja itn. Šele potem, ko so bili ponovno opozorjeni na karakter Martina Krpana (doživljaj!), so ugotovili, da se npr. predstavi v srečanju s cesarjem na dvoru. Njuni različnosti sta v načinu govora, v Krpanovi preprostosti in cesarjevi visokosti, v Krpanovi zvitosti, načrtni preračunljivosti. Toda učenci so iskali podtekst; cesarjevo hinavskost, strahopetnost, neodločnost in le navidezno veljavo so potem v pogovoru (skupinski pouk) označili za razliko med kmetskim človekom in dvorom. Učiteljeva korekcija ni vodila k naučeni trditvi, da je Krpan predstavnik slovenskega naroda po letu 1848, kajti na to trditev so učenci pozabili. Današnjim bralcem je povest spregovorila z vso prepričljivo psihološko karakterizacijo oseb in z dodelano pripovedjo, z dvogovori, z zgradbo in njeno odvisnostjo od ideje prve oz. druge variante povesti. Mar ni nenaravno zahtevati, da bi učenci od vsega dojeli samo »položaj Slovencev v Avstroogrski, kot se kaže v delu Martin Krpan«?

Enako, kot velja za klasično prozo, velja za prozo socialnega realizma: učenci na predmetni stopnji osnovne šole sprejemajo predstave in jih vežejo na objektivni svet. Če predstave še ne pomenijo posneto stvarnost, jih ponovno branje na srednji stopnji šol objektivizira tako, da učenci spoznajo umetnikov odnos do stvarnosti in si ustvarijo fikcijo stvarnosti. Ko jim učitelj razloži pripovednotehničen postopek, zanikajo fikcijo stvarnosti.

Kaj torej prispeva interpretacija proznih besedil k literarnemu znanju učencev osnovne šole? Doživljajsko branje vzpostavi stik z avtorjevo pripovedjo o osebah (dejanjih). Učiteljeva vloga je potrebna, da bi učence z delom v skupinah aktiviral, vse v razredu pa po obravnavi odgovorov (skupin) opozoril na analizo karakternih lastnosti knjižne osebe. Učenci naj analizirajo elemente pripovednega dela: fabulo, gradnjo, prizore. Smoter razbiranja elementov vodi dalje v analizo odnosov med elementi, kajti vsak element ima svojo vlogo v sklopu ostalih. Umetniška pripoved ni umetniška, ker vsebuje predstave sveta, oseb in dogajanj, ampak ker je na poseben način oblikovana predstava sveta, karakterja in ker je izdelana fabula. Učence mora učitelj opozoriti, da je pripovedovalec to ustvaril.

PRIMER: Bevkova Učiteljica Breda bi morala biti ponovno obravnavana na predmetni stopnji, da bi karakterne razlike otrok razumeli v enakosti njihovih teženj, torej iz podteksta. Za nadaljnje branje pomeni večjo motivacijo, če znajo učenci analizirati odnos med idejo in karakterji, kot če znajo ponoviti idejo določenega knjižnega dela. Aktivno in doživljajsko branje bo sililo učence k iskanju nenapisanega sporočila, četudi ne bodo na šoli II. stopnje take interpretacije več gojili.

3.2 Šole II. stopnje vključujejo v pouk literature književna besedila, katerih večplastnost je povod za imanentno interpretacijo besedila ter za zunajliterarno razlago del. Literarno delo gledamo s pedagoškega vidika, t. j., kot ga lahko razlagamo v dogajanju pri vzgoji in pouku. Učenci te vrste šol so sprejemljivi za analizo elementov (temo in ob njej idejo; fabulo in njena zaporedja opisov, dvogovorov, refleksij; za dogajanje, ki se v kratki prozi strne, v daljši razširja v širši prostor, v čas in osebe). V zvezi s sklapljanjem dogajanja znajo učenci ločiti pripovedovalca od epskih oseb (te so lahko nosilci pripovedovalčevih idej, lahko nasprotniki). Pripovedovalca razbirajo za komentarjem ali ga odkrivajo v osebnoizpovednem položaju.

PRIMER: Cirila Kosmača zgodnja realistična proza ponuja zgled za pripovedne načine. Učitelj s parafraziranjem dogodkov ali z branjem samih komentarjev ne more posredovati načina pripovedovanja in ne poučevati učencev o literarnem delu. Če bere komentarje vnaprej, poučuje o Kosmačevem pogledu na svet. V povesti Življenje in delo Venca Poviškaja mora biti učitelj pozoren na to, da učenci lahko sami odkrivajo občutje in modrovanje (ki mu pravijo razmišljanje, zavest, razlage življenja). Meditacije so enako izraz občutij, ker delujejo na učence emocionalno; ko se doživljaj uzavesti, učenec vrednoti. Priprava na pouk mora seči v študij motivov iz proze Cirila Kosmača in zadeti na svet »domače snovi«, ker bo učencem treba približati njeno ceno v avtorjevem opusu in v njegovi usmerjenosti. Vrednost bo postala pripojena k delom takratne proze in ne naučena oznaka literarne zgodovine. Za spoznavno členjenje, ki bo učiteljeva

razlaga, je opisano gradivo o pripovednih načinih Cirila Kosmača v Pripovedni prozi C. Kosmača dr. Helge Glušič (SM, Ljubljana 1975).

3.3 Razumevanje literarne umetnine dosežemo z jezikovnostilistično analizo na II. stopnji šol; v osnovni šoli izraze obnavljajo v obnavljanju fabule in celo razumejo simbolnen pomen, prej ko ga lahko prevedejo. Prevajanje izrazov je spoznavni proces — izraz simbolnega pomena se opisuje s svojimi besedami. Znano je, da vpliva na jezikovno sprejemljivost učencev učenčeva socialna okolica s svojo razvitostjo govora in z izrazi iz predstavnega ali iz posredno predstavnega sveta. V tem je pouk v razvijanju besednega bogastva utemeljen.

PRIMER: Medtem ko osnovnošolec pri jezikovni členitvi zadnjega dela novele Prežihovega Voranca Boj na požiralniku odbira: imena za vrsto zemljišča, izraze personifikacije zemlje, poimenovanja delovnega orodja, zmore v istem besedilu učenec poklicne šole razumeti pomene in njihov preneseni značaj. Učenci imajo na šoli II. stopnje pouk umetnostnega jezika (stilno zaznamovanih izrazov, besednega reda). Zato analizirajo v noveli Boj na požiralniku:

- stvarna imena za vrsto zemljišča (le učenci iz kmečkega okolja),
- atraktivna poimenovanja zemljišča po delih človeškega telesa (bradavica, mokrotne čeljusti, slinaste rane),
- glagole ekspresivnega značaja (je sluzil, so vrtali, je neutrudno ril).

Stvarno poimenovanje pojavov sestavlja razsežnost, ki sili izpod površine zemlje do njenega osrčja in v zadnjem prizoru obstane pri grobu — torej ponažarjajo imena in njihov preneseni značaj: človekovo bližino zemlji. Atraktivna poimenovanja prispevajo k dramatičnosti in izražajo neizprosni spopad z uničevalcem človekovega dela.

Jezikovna in idejna plast sta tako povezani in učencu ju učitelj bolje približa kot z oznako, kaj je hotel avtor sporočiti.

Učinek odlomka Boj na požiralniku se kaže v učenčevem emocionalnem in v miselnem odzivu: pričakovati je, da nekateri povežejo sloj pomenov, kompozicijo in idejo.

Obstoji pa nevarnost, da branje samo zadnjega odlomka učence napačno informira, kje je idejna o. Zljučni odlomek lahko učencem ovrže vero v dejavno bitko za obstoj (Dihurji se v nameravani odraslosti uštejejo in soseska jih razpošlje po svetu), zato mora učitelj usmeriti pozornost na motiv samoraslosti in na pripovednikovo uvajanje lirskih mest. Poznati je posebno odlomek, v katerem Dihur otrokom razlaga božjo pravičnost, da bi odvrnil njihovo obtožbo ljudi. Z mržnjo do bogatih ljudi in z nezaupljivostjo do okolice se vendar vračajo v lepoto narave. Kompozicija novele je simetrična: tri poglavja izkušenj Dihurja — otroka, Dihurja — moža in Dihurja — gospodarja, vrh z Dihurkino smrtjo, tri poglavja propada: v stiku s sosesko, v otrokovi zaupljivosti in njegovi morali in končno v Dihurjevi smrti. V načinu dramatičnega prikazovanja se skriva vera v smiselnost boja za obstanek, vera v delo, t. j. strast do pridelkov in strah pred močo.

Učiteljeva razlaga mora dopolniti idejni učinek. Literana zgodovina potrjuje, da je socialni realizem povzdignil poslanstvo dela. Dokument proletarske in umetnostne misli je Kosovelov članek Umetnost in proletarec z napovedjo nove

človečanske kulture, porojene iz veselja do dela in življenja; Vidmarjev predgovor Samorastnikom iz l. 1940 to potrjuje: Vidmar primerja Prežihovega Volarca z Miškom Kranjcem. »Ljudi koroškega pisatelja žene v zadnjem bistvu ena sama silovita volja — živeti, osebe prekmurskega poeta sanjajo o sreči in razglabljanju o nji.«

3.4 Za zaokrožen pregled proze socialnega realizma velja izbrati še dela Miška Kranjca. Medtem ko že osnovnošolci doživljajo dela iz predvojnega opusa (npr. Kost iz leta 1939), bi nazorsko sorodna povojna realistična avtobiografska dela lahko pripravili za učence II. stopnje šol (ustrezna sta v Slovenski književnosti odlomka iz začetka oz. zaključka romana Mladost v močvirju 1962).

Učitelj mora naravnati pozornost na zakonitosti avtobiografske proze in na odnos med zgodovinsko in pisateljsko resnico (da učenci te starosti že prenehajo brati le stvarnost, ne pa ustvarjalnosti), nadalje na vrednotenje Kranjčevih oseb z idejnostjo, kot jih je predstavil v polemiki z Vidmarjem (o dobrem človeku). Učenci se morajo odločiti, ali bodo razumevajoče sprejeli razlage o delu ali delo samo, naučiti se morajo, kaj je miselnost socialnega realizma, kakšen je Kranjčev življenjski in pisateljski nazor iz umetniških in esejističnih del.

Biografske informacije, informacije o dobi, o bibliografiji pa sekundarno razširjajo zavestno poznavanje literature.

4. V čem se torej učiteljeva priprava razlikuje od »premisleka«, ki je praksa nekaterih učiteljev slovenske književnosti?

Pouk književnosti je v izhodišču emocionalno in spoznavno zastavljen, da bi emocionalno in miselno razvil učence. Učitelj se zanj pripravlja, da opredeli smotre pouka in upošteva načela ustreznosti pouka učenčevi starosti ter združuje načeli doživljanja in zavestne aktivnosti učencev. Z operacionalizacijo smotrov olajšuje besedilu pot do učencev, spoštuje pa izobraževalno in sistematično stran pouka. Dopusča razpravljanje o delu (toda ne psihologiziranja) in uveljavitev etičnih, filozofskih in psiholoških spoznanj. Družbena stvarnost in umetnostne težnje nekega literarnega obdobja postajajo razlagalni pripomoček, ne pa smoter literarnega znanja učencev.

France Pibernik

Gimnazija v Kranju

ZVOČNA POEZIJA

Vključevanje sodobnih literarnih pojavov v učni program srednjih šol je eno izmed občutljivejših vprašanj. Predavatelj se za take teme odloča samo izjemoma, pač iz razloga, ker se nam gradivo vseh treh področij nenehno kopiči in razrašča v nepreglednost.

Kadar uporabljam izraz sodobna književnost, imam v mislih čas po drugi svetovni vojni, čas torej, ki ga živimo sedaj, čeprav pri tem ne zanemarjam dejstva, da je marsikaj, kar se dogaja zadnja desetletja, povezano s pojavi, ki so se zvrstili že v času pred prvo svetovno in takoj po njej. Kljub tej povezanosti je vendarle mogoče trditi, da vsa novejša ustvarjalnost nosi samosvoj pečat.

Za predavatelja, ki ga zanimajo inovacije načrtanega obdobja, položaj ni lahak, ker je v določeni program težko dodati nepredpisane teme, bo pa tudi sicer popolnoma odvisen od lastnega odnosa do predmeta. Najbrž pa so trenutki, ko človek domala neopazno vključi kakšno izbrano temo, pač kot podaljšek določene problematike, ki se je odprla na primer ob razpravljanju o dadaizmu ali Kosovelovem konstruktivizmu. Ena takšnih inovativnih tem je *zvočna poezija*.

Pojem zvočna poezija je predvsem treba ločiti od pojma zvočnosti v poeziji, kajti zvočnost v poeziji označuje popolnoma določene stalne sestavine poezije, kakor so akord, aliteracija, asonanca, konsonanca, disonanca, evfonija, polrima, onomatopoiija, fonetična ekvivalenca, repeticiija ali rima, če naj navedem nekaj izrazitejših. Zdi se, da tako stališče pri razlagi gesla zvočna poezija najdemo v Kmeclovi Mali literarni teoriji.

Sam sem prepričan, da gre pri zvočni poeziji za nov sodoben pojav. Načelno zvočno pesništvo sodi v območje modernizmov, ki jim sledimo po letu 1950, sicer pa je v najožji zvezi s tako imenovano konkretno poezijo. Takratne razvojne usmeritve nam kažejo, da je šlo za radikalna odstopanja od tradicionalnih modelov, ko je v določenem stopnjevanju pesnik začel ločevati dva primarna elementa jezika, to je: prvič, zapis, ki se je v nadaljnjih desetletjih razvijal v smeri vizualnih inačic, zlasti v smeri ideograma, in, drugič, zvočna stran jezika, ki jo govorimo, ki je, mimogrede povedano, prvotnejša oblika poezije, vendar s pomembno pripombo, da zvočne izpeljave pesniku ni bilo mogoče zapisati. Zgodovinsko je zanimivo, da je eden izmed evropskih utemeljiteljev konkretne poezije Gerhard Rühm, član znamenite Die Wiener Gruppe, prišel do konkretne poezije ob študiju moderne glasbe, v kateri je našel element konkretnosti.

Prvotno sta vizualna in zvočna poezija nastopali v tradicionalnih okvirih, kajti pesnik je zapisano besedilo bral, vendar je bila zvočna podoba pesmi spremljiva in nezapisana. Razvoj prave zvočne poezije je omogočila moderna tehnika množičnega zvočnega zapisa, to je magnetofona. Zdaj je pesnik zvok lahko zapisal in poslej zapisano glasovno podobo reproduciral v nespremenjeni obliki, pa ne samo to, takšen način zapisa mu je odpiral popolnoma novo raven oblikovanja govornih delov in pesemskih enot, namreč raven neizrabljene zvočnosti, ki deluje po lastnih zakonitostih.

V dosedanjem, približno četrstoletnem razvoju zvočne poezije je mogoče ločiti več stopenj.

Zgodnji avtorji so sami modulirali svoj glas in z njim ustvarjali zvočne tekste (angl. sound-poem, nem. Lautgedicht). Tak tip poezije bi našli pri dunajskem pesniku Ernstu Jandlu, za katerega je zlasti značilna pesniška knjiga = plošča *Der künstliche Baum*. Anglež Bob Cobbing je ob pomoči BBC posnel vrsto travkov in jih vrtel ob svojih razstavljenih vizualnih pesmih tipa poster-poem.

Cobbing je bil tudi eden prvih, ki je prišel do spoznanja, da je nadaljnji razvoj zvočne poezije odvisen od moderne elektronske tehnike, kakršno premorejo najuglednejši svetovni radijski studiji.

S pomočjo elektronske obdelave pa se razvije še nekaj nadaljnjih tipov zvočne poezije. Prva možnost je večkanalno snemanje istega govornega besedila, pri čemer bi rad mavedel pesem Vita humana češkega pesnika Ladislava Novaka; slišati jo je bilo mogoče tudi v literarnem večeru ljubljanskega radia. Druga možnost je ta, da posamezne konkretne človeške glasove in druge konkretne zvoke avtor elektronsko obdela in jih z individualnimi modulacijami poveže v novo govorico. Kot tretja možnost se pojavlja v območju čiste elektronske obdelave glasu v načinu, kakršnega pozna elektronska glasba. Eno izmed pomembnejših središč tosmernega ustvarjanja je Švedska, sicer pa je zvočna poezija po svetu razširjena v novi publicistični obliki, to je na plošči oziroma traku. Jasno je, da je sleherno predstavljanje te poezije povezano z zvočnimi reprodukcijami.

Pri nas zvočna poezija ni dosti znana, izredno težko je priti do posnetkov, nespodbudno pa je tudi to, da sta se oba slovenska meritorna zapisa postavila zoper zvočno poezijo, kajti oba aprioristično negirata smiselnost tega pojava. Janko Kos, ki v leksikonu Cankarjeve založbe Literatura povzema (ali prevzema) Herderja, pravi: da zvočna poezija »obstaja samo iz zvočnih učinkov, kombiniranih zlogov in glasov, prostih vsakega smisla«, medtem ko pa Matjaž Kmecl zaključuje svojo obravnavo zvočne poezije takole: »Takšna poezija kajpada pozablja, da se s samimi zvoki že veliko uspešneje izraža glasba, da je besedni zvok brez logičnega pomena izrazilo glasbene umetnosti, kot je pomen brez zvočne in siceršnje orkestracije izrazilo praktičnega jezika. Zato ti poskusi niso prišli posebno daleč, ostali so na ravni eksperimenta, čeprav se zmeraj znova pojavljajo še danes (zlasti pri nas).«

Vse je pravzaprav odvisno od tega, ali kategorijo zvočne poezije priznavamo ali ne. Če jo, potem je prav, da označimo njeno bistvo. Nesporno je, da je temelj poezije zvok, glas, kajti že glas sam izraža človekovo čutenje, celo več, amorfnost zvočna struktura more človekova stanja in občutja izraziti bolj neposredno kot beseda ali besedna zveza, so pa tudi momenti človekovega doživljanja, ki jih je mogoče izraziti samo z zvočnostjo. Tega, kar izrazi človekov krik, najbrž ni mogoče natančneje izraziti na noben drug način. Zvočna poezija konkretistu pomeni tudi vrnitev k fizičnosti jezika, vrnitev k izhodiščem izražanja, s čimer naj bi zamenjali vse, kar se je v pesniškem jeziku nabralo do današnjih dni, nabralo v nepreglednem obsegu najrazličnejše metaforike. Zvočna poezija je na drugi strani poskus, razbiti zvočno izolacijo našega jezika. Skozi zvočno poezijo moremo spoznati blokiranost našega jezika, ki je obsojena na brezdušno ponavljanje. Studiozna razprava, ki bi jo bilo mogoče opraviti v tej ali oni literarno zgodovinski instituciji, bi nujno navrgla še vrsto dodatnih problemov, ki jih prinaša v območje sodobne literature konkretna in še posebej zvočna poezija.

JANKO LIŠKA — SEDEMDESETLETNIK

Letos 4. aprila je praznoval sedemdesetletnico kulturni organizator, strokovni in znanstveni publicist, urednik in prevajalec profesor Janko Liška. Rodil se je na Vranskem, kjer je bil njegov oče, po rodu Čeh iz Radostic pri Brnu, orožnik. Pet razredov osnovne šole je končal v Šentjurju pri Celju, odkoder je njegova mati, leta 1927 je maturiral na gimnaziji v Celju, 1931 je diplomiral na slavistiki ljubljanske univerze, enoletni podiplomski študij pa je v letu 1931/32 opravil kot štipendist čehoslovaške vlade na slavistiki Karlove univerze v Pragi. Suplent je bil na realni gimnaziji v Celju od 1933 do 1935; od tu so ga z motivacijo, da je levičarsko vplival na dijake, premestili v tedanjo »slovensko Sibirijo«, na gimnazijo v Murski Soboti, kjer je delal do konca leta 1940, ko so ga »zaradi levičarske dejavnosti« januarja 1941 premestili na gimnazijo v Ptuj. Ker je konec marca v Soboti soorganiziral manifestacijo proti beograjskemu kompromisu s silami osi ter neprijavljen govoril proti paktu in za zvezo z ZSSR, so ga za dva dni zaprli.

V soboških letih je bil predavatelj, režiser, igralec, organizator kulturnih prireditiv, sodeloval je v volivnem boju za kandidata združene opozicije v soboškem in lendavskem okraju Miška Kranjca (1938), bil pobudnik in predsednik Meddruštvenega odbora in skrbel zlasti za jugoslovansko-češko sodelovanje, hkrati pa je bil mentor in nepodpisani urednik in sodelavec Mladega Prekmurca. Kot literarni kritik in ocenjevalec slavističnih knjig in prevajalec pa je sodeloval v LZ, ŽiS, ČZN, zagrebških Književnih horizontih, zlasti pa v Sodobnosti in tik pred vojno postal tudi član konzorcija te revije.

Od 8. aprila 1941 do 9. aprila 1945 je živel v Srbiji. Ker je dokumentacija o njegovi predvojni levičarski dejavnosti propadla v zbombardiranem ministrstvu za šolstvo in prosveto v Beogradu, je jeseni 1941 dobil mesto profesorja na gimnaziji v Smederevu. Tu je delal v duhu narodnoosvobodilnega boja, antifašistično usmerjal zlasti slovenske izseljence, od poletja 1944 pa sodeloval s smederevsko kosmajskim odredom kot organizator mobilizacije in kot njegov obveščevalec. Od oktobra 1944 je kot direktor smederevske gimnazije pooblaščen organiziral šolstvo in prosveto v smederevskem okraju. Decembra 1944 je dal pobudo za šapirogrfski ponatis Kajuhovih pesmi (uredil Mile Klopčič), pripisal biografsko skico o pesniku »... za smederevske Slovence in za Slovence ranjence, ki so se jeseni 1944 v sestavu sovjetske vojske borili v Srbiji«. Sredi decembra 1944 ga je Boris Zihel poklical k redakciji Borbe v Beogradu, vodil pa je tudi oddelek za slovenske oddaje radia Beograd.

9. aprila 1945 je z delegacijo SNOS prišel v Mursko Soboto ter postal okrajni sekretar OF, jeseni tega leta pa tudi sekretar KP za soboški okraj. Leta 1946 je bil na mirovni konferenci v Parizu sekretar politično-teritorialne sekcije delegacije FLRJ, istega leta tudi načelnik oddelka za ljudsko prosveto v Ljubljani, leta 1947 upravnik SNG v Ljubljani, marca 1948 je bil imenovan za prosvetnega inšpektorja in tajnika glavnega odbora Ljudske prosvete Slovenije. Zaradi idej, ki se niso ujemale s tedanjim vodstvom ljudske prosvete, je moral profesorovat na klasično gimnazijo v Ljubljani, ostal pa je član republiškega in zveznega sveta prosvetnih društev. Od 1958 do 1964 je bil ravnatelj gimnazije in učiteljišča v Murski Soboti, od 1964 do upokojitve pa višji strokovni sodelavec in samostojni raziskovalec na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Zdaj je član komisije predsedstva CK ZKS za preučevanje zgodovine ZKS in urejuje zbirko »Pogled v zgodovino« pri slovenski redakciji Komunistična.

Ta zunanja, s pomembnimi družbenimi nalogami označena življenjska pot, je bogata in večtematska tudi po notranji, duhovni jubilentovi dejavnosti. Veliko je sodeloval pri Obzorniku, Socialistični misli pa tudi v Naših razgledih, v Borcu, Prešernovem kalendarju in SBL, vsega v skoraj štiridesetih časopisih, časnikih in drugih publikacijah. Zdaj je pisal tudi kulturnopolitične in spominske članke, zlasti pa veliko člankov in razprav s področja izobraževanja odraslih. Kot urednik in sourednik Obzornika je pisal

članke s področja dramatike, igralstva, ljudskih knjižnic, ljudskih univerz, o festivalih itd. ter sodeloval s prevodi; enako v Socialistični misli, kjer je kot svetovalec uredništva priporočal objavljane zgodovinskih razprav o delavskem gibanju. Uredil pa je tudi dva letnika Sveta ob Muri in jima oskrbel vsebinsko fiziognomijo.

Kot publicist in raziskovalec je bil tja do leta 1964 predvsem slavistično in kulturno-prosvetarsko usmerjen, od tega leta naprej slavističnih vprašanj ni povsem opustil, pa vendar se je opazneje obrnil k novejši slovenski zgodovinski problematiki. Njegov slavistični interes poudarjajo zlasti biografije in zgoščene vsebinsko estetske ocene pisateljev. Pisal je o Finžgarjevi in Ingoličevi dramatik, uredil knjigo Miška Kranjca Nekaj bi vam rad povedal, napisal biografijo, krajšo študijo in bibliografijo Kranjčevih del (1954), nato za Kondorja pripravil izbor novel s spremno besedo Kruh je bridka stvar (1959), Klopčičeve Pesmi in prepesnitve prav tako z biografijo in študijo (1968), življenjepis in oris poezije Branka Rudolfa pa objavil v Rudolfovi knjigi Umetnost in družba (1976). K slavistični vrsti Liškovich spisov spadajo tudi temeljit pregled kritike o Aškerčevi Stari pravdi (Aškerčeva Stara pravda v luči kritike, 1974), študija Pobude slovenske proletarske književnosti k oblikovanju rasti socialne in nacionalne zavesti (1966) pa študijo O političnem, vzgojnem in književnem delu Jožeta Pahorja (1972) ter zapisi o Prešernu, Mateju Boru in Srečku Kosovelu. Za Liškove zapise o pisateljih je značilna izvirna idejna in estetska sodba ter strpna zavrnitev pogledov in sodb, ki se mu zdijo v literarni zgodovini in kritiki prenegljeni in neustrezni. Ocene zapisuje kot temeljit poznavalec življenja in literature avtorjev, je erudit, morda v nekaterih podrobnostih celo prenatanečen.

Od raziskav novejše zgodovine se velja spomniti zlasti študij Štiridesetletnica KPS (1977), »Vzajemnost« in »Svoboda« ter gibanje za žensko enakopravnost« (1909—1914) (1973) ter Društvo slovenskih učiteljev... v publikaciji Zgodovina Šentjurja in okoliških krajev (1972).

Liškov tematski mozaik, ki ga sestavljajo dela z več duhovnih in znanstvenih področij, predvsem pa z literarne zgodovine, zgodovine in ljudske prosvete, je navznoter trdno povezana, združuje ga namreč zgodovinsko-materialistično pojmovanje vseh duhovnih pojavov.

Njegova raziskovalna natančnost in razvnetost je prisotna tudi v drugih publikacijah, ki jih je uredil ali sam napisal. Takšna je zlasti skrbno urejena knjiga Jožeta Potrča O socialistični etiki in morali (1973). Poleg dokumentiranega življenjepisa in analitičnega vrednotenja Potrčevih pogledov na moralo in etiko v socialistični družbi in med ljudmi sploh, je tukaj objavil tudi anotirano bibliografijo Potrčevih spisov s ponatisi vred in spisi o njem. Sodeloval je v knjigi Slovenski visokošolci v boju za narodno osvoboditev in socializem (1977) ter v Cankarjevem zborniku V areni življenja (1977) in ju uredil. Uredil je tudi več brošur in ciklostiranih knjižic: Pesmi revolucije (1957), Ob odkritju spomenikov skladateljem Ipavcem (1972), Štiridesetletnica zleta Svobod (1975).

Liška je znan tudi kot prevajalec dramske in romaneskne literature iz češčine in nemšine (Jan Neruda, Malostranske povesti; Josef Knap, Puzta; Karel Nový, Samotni Křešín; Karel Čapek, Navadno življenje; Ivan Olbraht, Najtemnejša ječa; Bruno Traven, Bela roža; Jiří Wolker, Misli o razrednem boju in o umetnosti in drugo).

Izvirno in prevodno delo je opravil z izjemno skrbjo za natančen, bogat in lep jezik; poudariti pa še velja, da je opravil tudi veliko nepoznanega jezikovno lektorskega dela pri izdajah knjig s področij humanističnih ved.

Liška je miselno bogat, temperamenten, a strpen diskutant, govornik, človek, ki brez živega dialoga takorekoč ne more živeti; je večni kritični spodbujevalec, neutrudni prepričevalec, kulturni in politični individualni vzgojitelj in buditelj. Odlikuje ga tovariški odnos do mladih ljudi, do sodelavcev, vzgoja k tovarištvu, k delovni disciplini in odgovornosti. Kulturo in gorečnost učitelja združuje s kulturo in gorečnostjo javnega nastopanja. Nikoli ne popušča, kadar zasluti protimarksistično dejavnost, kadar kdo ogroža kulturne vrednote ali je le ambiciozni navidezni revolucionar.

Ne bo mu prav, pa vendar bom ponovil, kar je sam zapisal o Jožetu Potrču, da je namreč tudi sam »eden tistih redkih ljudi, ki jih ne pokvarita ne denar ne oblast, ki delajo iz veselja do dela in iz čuta dolžnosti, iz odgovornosti do najbližjih in do družbe«.

Takšnemu tovarišu, takšnemu kulturnemu in znanstvenemu delavcu, takšnemu profesorju in vzgojitelju ob jubileju toplo čestitamo in želimo, da bi lahko še dolgo delal.

Franc Zadravec
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Slovenščina v javni rabi

KAJ JE »PRAV«

V osmi številki JiS 1977/78 objavljeno vprašanje Kaj je prav? terja odgovor. Berta Golob je pravzaprav napol že sama odgovorila, vendar je treba, da ji odgovorimo. Seveda je odgovor lahko samo približen, saj so nekatere zveze, po katerih vprašuje, premalo dopolnjene z besedilom, kar vpliva na mestoma presplošen odgovor.

Sprva naj seveda ponovno opomnim na že znano dejstvo, da je za uspešno lektorsko delo najpoprej potreben osebni lektorjev delež ne le pri oblikovanju vsebine sporočila, ampak tudi pri premišljevanju o možnih učinkih sporočila. To velja tako za lektoriranje pisnih kakor govornih sporočil. Ni torej dovolj, če ve lektor, kaj je po splošnih določilih jezikovne norme »prav«, kaj »narobe«. Lektor mora besedilo ne le razumeti, ampak se mora z njegovo vsebino v sporočanju nekako poistovetiti. Sicer se sporočilo odtuji, nastanejo vrzeli med oblikovalci sporočila in sporočilom: posledica je nasprotni učinek od zaželenega.

To velja seveda ne le za lektorja, ampak prav tako za novinarja. Toda za oba je prvi pogoj, da instrument sporočanja obvladata do največje možne mere. Če ga ne, če se novinar zanaša pri oblikovanju korektno jezikovne podobe zgolj na lektorja, ta pa se pri oblikovanju vsebine sporočila zanaša na novinarja, nastaja čudna zveza dveh med seboj odvisnih, in vendar nesamostojnih besednih oblikovalcev. S tem ne mislim lektorja postavljati nad njegove dolžnosti — ali novinarju nalagati še jezikovni nadzor, ne. Mislim le, da morata biti oba z vsem svojim znanjem pri stvari, to je pri izpolnjevanju naloge, kako kar se da učinkovito sporočiti. Novinar mora znati manj bistvene napake popraviti na prvi pogled — kar je mogoče, če je »pri stvari« — lektor pa mora imeti za svoj nadzor potreben čas. Prepuščanje drobnih rutinskih opravil lektorju po nepotrebnem utruja, čbenem ga odvrta od dejanskih nalog.

V radiotelevizijskem sporočilu bi moral lektor potemtakem opozarjati na možne pomenke učinke in predlagati najboljše rešitve. Ob vsej naglici bi morali najti pot, po kateri bi prišli do primernejših formulacij. Potrebovali pa bi tudi občutljivega in zavzetega govornega lektorja, ki bi novinarje opozarjal na posledice napačnega govorjenja. (Napačno govorjenje — pri tem mislim na zborni jezik — je v napačnem poudarjanju posameznih besednih zvez, v čudnih spremembah tonskega poteka, ki ta napačni govor spremlja. Pol ure takega sporočanja v televizijskem dnevniku me izmuči do kraja, saj si moram sporočilo sproti PREVAJATI, da razumem njegov pomen. Da ni lektorja, ki bi imel povsem jasno pristojnost, se še kako pozna...)

Vprašanja, ki jih je postavila Berta Golob, so sicer namenjena lektoriranju besedil, ki bodo brana, torej govorjena, vendar veljajo pisni predlogi tega govora. V našem odgovoru smo se dogovorili, da bo drobne napake popravljal sam novinar med branjem (to se da, vem iz lastne prakse...), in to najbrž tudi delajo. Lektor pa bo skrbel za ubese-

ditev v celoti. Lektor si bo svoje teoretično izhodišče zgradil ob pomoči priročnikov, SP 62 je samo eden med njimi, ki jih bo kritično uporabljal, vendar tako, da bo zavrnil predlog šele, ko se bo seznanil s teoretičnimi podstavami, ki jih zavrača, in ne, kakor se pri nas pogosto zgodi, zaradi pripadnosti tej ali drugi šoli in tako naprej. Oba zvezka Slovarja slovenskega knjižnega jezika sta med pripomočki pomemben dosežek, prav tako določila praktične stilistike, slovnica, ne nazadnje polemike v strokovnem časopisu. Pogoji, brez katerega ni uspešnega dela, je lektorjeva trdna jezikovna usposobljenost.

Glagol *prispevati* omenja iz Janežičevega nemško-slovenskega slovarja kot češko izposojenko Breznik (Življenje besed, str. 127), ne da bi jo izrecno normiral. To obvestilo dobimo tudi v Pleteršniku. Izvirni pomen sega med *glagole gibanja*, šele tretji pomen (po Pleteršniku) ga uvršča tudi med glagole *dati*. Pri obeh pomenih je skupna smer gibanja, razlika je v neprehodnosti prvega pomena in potencialni prehodnosti pri drugem pomenu (ta se izraža z mejno obliko dejalnika koristi /commodi/ ob predlogu *k*). V nasprotju z glagolom *pomagati*, ki je prehodn (*komu*), kolikor ne gre tu še zmeraj za dajalnik koristi, in ima izrazito čustveno vrednost ter s tem označuje tudi konkretno dejanje, *pomoč*, ima glagol *prispevati* splošnejši, »nevtralniji« pomen. Rabiti *pomagati* v pomenu *prispevati* pelje v izpraznjevanje pomena *pomagati* in v izpostavljanje njegove naklonske vrednosti. Metonimična zveza *prispevati k zgodovini*, prevedena ali bogve kolikokrat ponovljena, je seveda nesmiselno razširjanje klišejske sestave *prispevati k razvoju*, ki ima še ohranjene člene. Take pavšalne, »frazološke« zveze je seveda najbolje opuščati, če to besedilo omogoča. Seveda — če je nujno povedati, da je *nekdo nekaj storil*, je treba ustvarjalni ali delovni delež najustrezneje in kar se da nazorno izraziti. Res je, da si vsak čas in vsaka družba počasi nabere svoj jezik in ustvari svoj slovar — mi smo zoper prazne besede in vendar — kdo pa se jim zares upira??

Pri drugem vprašanju je ob razširitvi valence glagola *sodelovati z/pri* na možnosti *na/v* prišlo očitno do križanja z *delati kaj/na/v/pri*. Pomenska razlika med obema glagoloma je jasna: pri nesestavljenem *delati* je pozornost uprta na opravilo, na to dejanje tudi prehaja, pri *sodelovati na so-opravilo*, to je na delo v skupini. V *društvu lahko delaš* ali *sodeluješ*, pomeni pa nekaj drugega. Seveda raba ni tako zelo natančna — in spet je zaradi tega prišlo do izpraznjevanja glagola *sodelovati*, s tem do ohlapnosti v vezavi. Sam pojav na zanimiv način kaže pot v frazeologizacijo besedne zveze: prav gotovo je pomensko izpraznjevanje pot, po kateri pride do prekritja izvirnega pomena z nadpomnom — vendar na tej poti velik del izpraznjenih zvez očitno odpada, ne da bi se razvijale naprej. Sama mislim še, da gre tudi za interferenco pomenov pri prevajanju iz srbohrvaščine. Zanimivo bi bilo primerjati pomen glagolov *raditi* in *saradivati* s pomenom *delati* in *sodelovati*. Morda bo prevzel štafeto kdo od naših slušateljev?!

Prav tako mi zveza *Predsednika so seznanili z asfaltiranjem*. diši po tujih predlogah. Spet gre verjetno za mešanje dveh pomenov in za interferenčno vezavo. Glagol *spoznati kaj* ima pri nas še zvezo *spoznati se s kom*, kar ima sinonim v *seznaniti koga s kom*. SP 62 pa tiho tolerira (z navajanjem) tudi *seznaniti koga/sebe* v *novimi nalogami* (torej s *čim*, pri čemer gre za abstraktno zvezo). Sinonimika v SP ni navedena, čeprav bi bilo mogoče navesti *spoznati nove naloge*. Problem je v uporabi pomensko primerne glagola za ustrezno poimenovanje. Prazno, formalno sporočilo omogoča tudi prazno, nesmiselno zvezo, učinek takega poročanja je seveda kvaliteti poročanja primeren. Za predstave gre, tudi pri jezikovni primernosti, in ne za »pravilno« besedo, ki je v SP ali pa je tam ni. Zadnjič je nekdo na televiziji mešal besedi *sinteza* in *sintetika*, kar ščemelo je od statične elektrike. Torej: *Predsedniku so pokazali, kako asfaltirajo, povedali so mu o uspehih in težavah* itd. Ali: ... je obiskal itd., zraven naj govori slika.

Šola s šolsko *preobrazbo* namesto naše dobre *reform*e mi zbuja pomisleke zoper preveč vnetega lektorja. Ob vsej sproščenosti — ali ne bi malo počakali in bi se pred uvajanjem novega malo pomenili s tvorcij tega »preoblikovanja«, »preobrazbe«? Domača beseda za vsako ceno in ob vsaki priložnosti je kot bumerang — in po takih metih glava navadno boli samo »jezikoslovce«.

Za obravnavanje zgoščenih zvez tipa *rock koncert* skoraj ni prostora. Pa je odgovor že v vprašanju: *možbeseda*... O tem je veliko govora in Toporišičeva rešitev z navajanjem pretvorbe zapletenih določilnic in prenosom na levo stran nove tvorjenke je kar

ustrezna. *Rock koncert* ali *koncert rock glasbe* ali *koncert glasbe po načinu rock*, kakor lahko razvezujemo. Seveda so okrajšave pogosto značilne za žargon in je treba posluha pri njih uvrščanju v nevtralna besedila. Za *Golf hotel* imamo sijajno Dularjevo primero *Meta teta ob hotelu Lev* ali *Slon*.

Toliko za danes. Mikavna vprašanja silijo k nadaljnjemu premišljevanju. Odgovori bi seveda terjali daljše razpravljanje. Z RTV smo od Berte Golobove dobili tudi gradivo o drugih prizadevanjih za jezik, o tem v naslednji številki.

Breda Pogorelec
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Literarno-zgodovinski problemi, gradivo, komentarji

PRISPEVEK MARTINA BENČINE ZA CRONIJEVO KNJIGO O ŽUPANČIČU

Italijanski vseučiliški profesor dr. Arturo Cronia je napisal prvo knjigo o celotnem pesniškem, dramatskem in prevajalskem delu Otona Župančiča. Knjiga je doživela splošno pohvalo, dr. Joža Glonar pa je o nji med drugim zapisal: »Knjiga je ne samo temeljita znanstvena razprava, ampak umetniško delo visokih kvalitiet. Želeti bi bilo le, da bi lahko prišla v roke vsem Slovencem; samo prevajavec naj ne misli, da bo imel lahek posel s prevodom.« (LZ 1928, 632-4.) Do zdaj se Glonarjeva želja še ni uresničila.

Cronia je prišel nalašč v Ljubljano, da je zbral gradivo in se seznanil s pesnikom in nekaterimi slovenskimi kulturnimi delavci. Vendar je bil v Ljubljani premalo časa, da bi bil mogel preštudirati in zbrati vse, kar je Župančič ustvaril, zato si je poiskal sodelavca, da mu je dopolnil gradivo. Ta sodelavec je bil tržaški rojak Martin Benčina. Kdaj in kako sta se Cronia in Benčina seznanila, ne vemo. Vendar med njima ni šlo za bežno srečanje, ampak za nekako družinsko prijateljstvo, saj je Benčina poznal tudi Cronijevo ženo Carmen, ki je moža povsod spremljala in mu tudi pomagala pri delu (govori hrvaško in razume slovensko).

Benčina je »z izredno prijaznostjo in občudovanja vredno natančnostjo« pošiljal Croniji potrebno gradivo. Ni pa se omejil na gole prepise, ampak je izpovedoval tudi svoje misli o Župančiču, Cankarju in Kosovelu.

Gospa Carmen Cronia mi je izročila iz moževe zapuščine štiri Benčinova pisma in nekaj prilog, ostalo pa se je izgubilo. Objavljam jih brez popravkov (le vejice sem dostavil in opustil narekovaje pri naslovihi) za 100-letnico pesnikovega rojstva.

I.

Ljubljana, 23./9. 26

Dragi g. Cronia!

Končno pridem do tega, da Vam pošljem nekaj Župančiča.

1.) Pesmi, ki so izhajale v Vrtcu, so to Žup. prvenci in sam jih ne ceni veliko. Ker nisem imel časa, da bi primerjal, koliko jih je sprejel kasneje l. 1900 v Pisanice, sem enostavno prepisal vse. Za Žup. razvoj so po mojem mnenju naravnost velikega pomena. Prvi poizkusi, uganke pa do težjih, mladini težko razumljivih pesmi.

Če pomislimo, kako malo ljudi je, ki umejo pisati za mladino, potem šele razumemo Žup. silo že tedaj, ko je komaj šestošolec pisal prvo uganke. (Psevdonim »Beli Kranjec« /:ker je rojen v Belokrajini, pozneje vedno le Smiljan Smiljanič:/.)

Ugankam sem ob strani pripisal vedno tudi rešitev. Prepisal sem doslovno z vsemi interpunkcijami in naglasi ter v Žup. pravoписu.

Če pregledate te pesmi, boste videli, da jih (je) največ izšlo l. 1897. Pozneje vedno manj. Saj je razumljivo, dozorevala je Čaša opojnosti, in ko je človek mlad in zaljubljen, je težko pisati mladinske pesmi!

Sicer pa naj Vam pesmi same govoré!

2.) Pesmi v Angelčku. Velja isto kot zgoraj. V zbirki najdete vse potrebno glede Vrtca in Angelčka, kdaj sta izhajala, kdo je urednik itd.

3.) Naši zapiski, I. letnik, XII. številka nič o Župančiču!

4.) Slovan l. 1911 samo obljuba urednika (Ilešiča) o bodoči študiji o Žup., v resnici je ni bilo!

5.) Prepis Lahkih nog naokrog.

Pesmi same brez ilustracij ne napravijo pravega vtisa. Vendar so lepe in značilne za Župančiča, ne toliko kot začetnika, saj so nastale že v zrelejši dobi, temveč za njegovo razumevanje otroške duše. Knjigo sem Vam pokazal v Ljubljani. Dobi se še v trgovinah za ceno Din 48.—!

6.) Prepis: Paljčki Poljanci ni samostojno delo, temveč prevod v prozi iz nemščine. Župančič ga ne ceni dosti. Za lit. historika pa je vendar vsaj imena vredna, ko nosi Žup. ime. Knjiga je rariteta. Format isti kot Lahkih nog naokrog, samo ilustracije nebeško lepe (nemške!) in je bila knjiga v tem oziru ena najlepših mladinskih. Izvoda ni v vsej Ljubljani niti enega. Iskal sem v Licealki. Odgovor: »Nimamo!« Bil sem osebno pri Župančiču in mu povedal, v kake svrhe jo rabim. Smejal se mi je in dejal: »Saj nima knjiga nikakega pomena ne za mene ne za Vas. L. Schwentner je prišel, prinesel nemški izvod in rekel: ‚Daj, napiši oz. prestavi,‘ in sem napisal, in da je knjiga bolj šla, je dal Schwentner še moje ime poleg. Pa nimam nobenega izvoda. Deca jo je raztrgala.« —

In tako usodo so doživeli P. P. povsod. Starši so kupili knjigo otrokom, ti pa so jo pregledali in raztrgali. Moja radovednost seveda še večja. Končno sem našel knjigo pri nekih prijateljih. Prepis sem napravil. Jezik je lep (dual!), sicer pa res le imena vredna.

6.) Prilagam Velikončno epistolo sinu. Ciciban je dorasel, hodi v gimnazijo, pa kaj bi Vam pravil, ko jo preberete, boste sami videli, da je lepa in vredna hčerka svojega velikega očeta.

7.) Prilagam referat v ekscerptu Al. Resa.

S tem bi bil nekako zaključen del literature o Župančiču. Prihodnjič pošljem ostalo. Samo sedaj ne morem dobiti potrebnih knjig.

Tako bo za Vas nad vse interesantno primerjati Župančičev prevod Divine Comm. (Inferno I. in V.) z originalom, odnosno s prevodom dr. Jož. Debevca. Toda o tem prihodnjič. Upam, da že prve dni prihodnjega tedna.

In sedaj k Dumi (toda to samo *pro domo!*). Župančič se je vrnil iz Bregenz-a (okoli 1907) in izročil svojo zbirko založniku (Kleinmayer-Bamberg). Nato je odpotoval na Dunaj, kjer sta stanovala skupaj s sed. univ. prof. dr. Prijateljem. In tedaj je založnik pisal Žup. na Dunaj, da je zbirka Samogovori premajhna za tisk in da naj še kaj napiše. Žup. je to povedal Prijatelju in tudi povedal, da ima že dolgo v mislih idejo, in mu pri tej priliki očrtal glavne misli bodoče Dume.

Prijatelj mu je nato dejal: »Fant, sedaj pa na delo, nikamor ne hodi in delaj!« In res, Žup. se je zaklenil v svojo sobo in razmišljeval. Tedne je zorela v njem Duma, nikamor ni hodil v družbo in na zabave, da je še bolj živo občutil, kaj mu je domovina, in res je v bolesti školjka ustvarila biser. Slovenci pa smo s tistim dnevom dobili eno največjih svojih pesmi.

Župančiča danes mladina veliko čita, pozna ga kot edinega in največjega v slov. literaturi.

Študij o Župančiču pa še dolgo ne bomo imeli. Saj je tudi že 8 let, odkar je umrl Ivan Cankar, in še danes nimamo dela o njem, ki bi ga pokazalo takega, kot je.

In tako bodo nekega dne pomrli ljudje, ki so bili osebni prijatelji Iv. Cankarju, ki so bili tesno ob njegovi strani, ne da bi napisali niti besedico o njem in Slovencem bo Cankar — človek — duša bolj nejasen kot kedaj preje.

Z zanimanjem čakam Vašega dela. Prepričan, da bo to ena največjih študij o Župančiču sploh.

Mnogo, mnogo bi Vam še napisal. Pa sedaj ni časa niti razpoloženja. »Ker za vsako reč je beseda, za tiho in najglobljo je ni.« (Cankar)

V načrtu imam veliko temo. Slovenska lit. XIX. in XX. stoletja v okviru evropskih literatur (Poglavje iz primerjalne literature in teorije književnosti), toda ne vem, kdaj jo uresničim.

Moj dragi gospod Cronia, ko boste pisali o Župančiču, tedaj premislite samo eno, da je eden največjih poetov slovenskega naroda, najmanjšega kulturnega naroda v Evropi. Če rabite kakršne koli podatke v svojem delu, pišite mi nemudoma, da Vam rade volje ustrezem. Predvsem pa oprostite slabi pisavi!

Kot že rečeno, prihodnji teden se zopet oglasim. Iskrene pozdrave Vam gos. profesor in Vaši gospe soprogi

vdani

Martin Benčina

Pismo je napisano na rahlo rjavkast pisemski papir (21 × 27 cm) na eno stran. Strani (7) so oštevilčene. Pisava je precej velika, odločna in čitljiva.

Arturo Cronia (1896 v Zadru — 1967 v Padovi) je bil v tej dobi (1922-28) prof. v Zadru, nato na univerzi v Padovi od 1937 prof. slovanske filologije, od 1940 do smrti na nalašč zanj ustanovljeni stolici za srbskohrvatski jezik in literaturo, prvo v Italiji. Izdal je nad 220 razprav in knjig, ki so ga uvrstile med največje ital. slaviste. Ves čas se je zanimal tudi za slovensko literaturo in jo občasno predaval. Pri njem so napisali 30 doktorskih tez iz slovenskega jezika in literature (seznam Most, Trst 1967, 265). Po njegovi zaslugi so ustanovili na padovanski univerzi stolico za slov. jezik in literaturo v akad. letu 1963/64 (poučeval od začetka do 1975 Martin Jevnikar, zdaj Natalino Radovich). Višek zanimanja za slov. literaturo predstavlja knjiga *Ottone Župančič*, ki jo je izdal Istituto per l'Europa Orientale, Rim 1928, 137 str. Delo je doseglo soglasno priznanje slovenske in ital. kritike, pesnik sam pa je izjavil, da ga je izmed vseh literarnih zgodovinarjev najbolje spoznal tujec Cronia. Cronia in Župančič sta se poznala — Cronia je bil med pripravljanim knjige v Ljubljani —, dopisovala sta si, vendar pa se je ohranila v Cronijevi zapuščini samo ena razglednica (Ljubljansko Tromostovje), na katero je pesnik zapisal: »Molti saluti e complimenti dal penitente. Oton Župančič.« Podpisani so še: Lili Novy, Paula Molda in Preradović. Datum: 5. 8. 1938. (Prim. PSBL 3. snopič, 207-08.)

Martin Benčina (1904 v Trstu — 1958 v Ljubljani) je bil sin tržaškega trgovca, po očetovi smrti pa ga je posvojila teta M. Jermanova, ki je živela v Ljubljani. Zato je tu dovršil osnovno šolo in realko, kjer je bil od 2. razr. Kosovelov sošolec. Po maturi je opravil abiturientski tečaj na Trg. akademiji in stopil v službo v Kreditni banki in Ljubljani. Po 1945 je bil na ministrstvu za finance, pozneje inšpektor v Narodni banki, do smrti tudi predavatelj na Ekonomski fakulteti. V realki je pisal pesmi in mu jih je ocenjeval Kosovel (prim. Al. Gspan, Neznani Srečko Kosovel, Lj. 1974, 18—21). Sodeloval je pri dijaškem listu Lepa Vida in bil 1. št. upravnik. V pismu omenjene razprave o slov. literaturi ni napisal. S Cronio sta se morala dobro poznati, to kaže zaupni ton pisem, vendar ni znano, kdaj sta se srečala. Prav tako je Benčina dobro poznal Župančiča, ki mu je dal nekaj zanimivih izjav, in ga zelo cenil. Cronia se mu je v knjigi pod črto zahvalil: »Izrabljam to priliko, da se javno zahvalim g. Martinu Benčini, ki mi je z izredno priznostjo in občudovanja vredno natančnostjo radodarno posredoval podrobnosti, ko mi

je zbral nekatere Župančičeve pesmi iz revij, ki so mi bile nedostopne med mojim kratkim bivanjem v Ljubljani.« (Str. 21.) (Prim. PSBL 3. snopič, 207-08.)

Vrtec (1871—1940) je ustanovil učitelj Ivan Tomšič in ga urejal do 1895, nato do 1918 A. Kržič. Župančič je v njem sodeloval od 1894—1900 in priobčil 32 pesmi, in sicer: 1894 — 1, 1895 — 6, 1896 — 6, 1897 — 10, 1898 — 7, 1899 — 2 in 1900 — 2. Prva Župančičeva uganka v Vrtecu 1894 je bila Čujte čudo preveliko (Nebo).

Čaša opojnosti je izšla 1899, rokopis je poslal L. Schwentnerju proti koncu 1898.

Angeleček (1887—1935) je ustanovil katehet Anton Kržič in ga urejal do 1918 (kot Vrtec). Župančič je v njem priobčil 25 pesmic; 1894 — 2, 1895 — 10, 1896 — 7, 1897 — 3 in 1898 — 3.

Naši zapiski (1902-22), socialna revija. Začeli so izhajati v Gorici.

Slovan (1902-17), mesečnik za književnost, umetnost in prosveto. Izhajal je v Lj. in ga je urejal Fr. Govekar, 1910 Govekar in dr. Fran Ilesič, od 1911 Ilesič, 1914 O. Župančič, od 1915 Milan Pugelj.

Lahkih nog naokrog. Slikala Gertruda Caspari. Verzi Otona Župančiča. Založil L. Schwentner. 1912. Nemške verze je napisal Heinrich Meise, toda Župančič je zapisal v Slovanu: »Pesmice so izvirno slovenske, brez vsakega ozira na prvotno nemško besedilo.« (1914, 31.)

Paljčki Poljanci, 1907, je dobesedni prevod Kreidorfove slikanice.

Licealka je prednica sedanje NUK, tedaj na poljanski gimnaziji.

Velikonočna epistola sinu je izšla v Jutru 3. apr. 1926.

Referat Al. Resa Italijani o Župančiču je izšel v DS 1926.

Podatki o Dumi so zanimivi in novi, dobiti jih je moral pri Župančiču samem. Ta je izjavil Iz. Cankarju v Obiskih, da se je z Dumo ukvarjal več let, vse od časa, ko je napisal Z vlakom. Ta je izšla v Slovanu 1903/04, 138. Poročilo, da je izročil zbirko Kleinmayerju-Bambergu, ni točno, ker jo je dal najprej Schwentnerju, šele po razhodu z njim Bambergu (gl. Župančič, ZD II, 285-98).

Prepisi, ki jih je priložil, se niso ohranili.

Dr. Ivan Prijatelj (1875—1937), slovstveni in kulturni zgodovinar, je bil v tej dobi (1905-19) v službi v dvorni knjižnici na Dunaju.

Prvo knjižno študijo o Cankarju je napisal Božo Vodusek: *Ivan Cankar*, Lj. 1937, o Župančiču Josip Vidmar: *Oton Župančič*, Kritična portretna študija, Lj. 1935.

Martin Jevnikar
Trst

»TA HIŠA JE MOJA...«

Antologija koroškega slovstva, ki jo je v Kondorju pripravil in uredil dr. Matjaž Kmecl, nosi naslov, kakor ga navaja tale zapisek. Besede so iz pesmice, ki je napisana na zidu Gabrove hiše v Blatu pri koroškem Pliberku, posnel pa jih je pred Kmeclom Pavle Zidar v svoji Karantaniji, 1965. Od tam natiskuje verze Kmecl v svoji antologiji, navaja pa jih ponovno v članku Koroški delež v slovenski literaturi, objavljenem v Koroškem koledarju 1977.

V kmečki hiši na Drulovki pod Kranjem sem našel zapis te pesmi natisnjen na vokvirjenem papirju. Drulovška redakcija se glasi nekoliko drugače:

Ta hiša meni sodi,
pa vendar moja ni.

Al bodo kar tretjega
mrliča iz nje nesli?

Za menoj drugi pride,
jo tudi zapusti.

Prijatelj, odgovori:
čigava hiša je?

Francelj Hvasti, p. d. Mohač, se je priženil na Drulovko iz sosednje vasi Breg. Od doma je prinesel na papir z roko zapisane gornje verze, ki so po hišni tradiciji prišli v hišo z Dolenjskega ali Štajerskega. Ker se mu je zdela misel stihov globoka, je dal pesmico znancu grafiku v Kranju, da jo je natisnil zanj in znanca. Tretje dvostišje naj bi bil, po Hvastijevem spominu, stavec spesnil drugače, kakor je verze vseboval dani rokopis. (Verjetno je drugo vrstico brati: z njé nesli.) Sosedje smo, po svojih izobrazenskih ušesih, za svojo porabo to dvostišje, ki je najverjetneje res pokvarjeno, nadomestili s polikanima stihoma. S tem »popravkom« in iz dveh variant bi se sedaj glasili verzi takole:

Ta hiša meni sodi,
pa vendar moja ni.

In slednjega po vrsti
odnesli bodo iz nje.

Za mano drugi pride,
jo tudi zapusti.

Prijatelj, odgovori:
Čigava hiša je?!

Avtor navedenih (ali podobnih) stihov (trenutno) ni znan. Po pogovoru z narodopisci prof. dr. V. Novakom, dr. Milkom Matičetovim in dr. Nikom Kuretom gre najverjetneje za stihe, kakor jih imajo hišne table, hišni žegni v kmečkih hišah, najpogosteje v veži, so pa mogoče zapisani tudi na hišnih zidovih zunaj. Ne hišni žegni ne zapisi rékel, verzov, pregovorov ipd. na proceljih hiš niso bili razširjeni v Prekmurju, na Dolenjskem in Štajerskem, ampak so značilna posebnost alpskega sveta Koroške in Gorenjske. Tam bi bilo treba iskati izviren, prvoten zapis tudi verzov, o katerih govorimo v tem zapisu.

Pesnika omenjenih stihov je mogoče iskati med koroškimi bukovniki, razširjevalce pa med božjepotniki, sejmarji in prodajalci hišnih tabel, ki so jih naročali pri tiskarjih »romarskega blaga« na Koroškem in Tirolskem. To more biti seveda samo ugibanje, kateremu naj iščejo trdnega odgovora etnologi in umetn. zgodovinarji.

Slaviste nas zajema misel in čustvo, ki ju navedeni stih izražajo. Prvobitno so izpovedovali človekovo spoznanje o nestalnosti človekovega zemskega bivališča, o minljivosti in kratkosti njegovega življenja. To sta misel in čustvo, ki ju opevajo ljudska pesem o pomladi, ki bo še prišla, ko mene več na svet ne bo, Prešeren v slovesu od prijatelja, ki mu ni težka zemlje odeja, ko so ga vzele vase njene moči, ali Župančič v Prebujenju, kako da hiše sedanjosti so le šotori in mi potujoča samo karavana. Koroško sporočilo pa je obsodba tragične brezpravnosti, a ob tem »nad strastmi, umazanijami, nacionalističnim politikantstvom enkratno učinkovito izražen humanizem« (po Kmeclu v Kor. koledarju 1977, 70).

Viktor Smolej
Ljubljana

PESEM O ARETIRANEM ŽUPANU

V antologiji koroškega slovstva Ta hiša je moja... v zbirki Kondor stoji na prvem mestu pesem Aretirani župan, ki jo je zložila koroška žena Neža Strojnik, ljudska pesnica.

O zadevi Miklavič so v letih 1909 do 1911 zelo obširno pisali v celovških in ljubljanskih časnikih, pa tudi v mohorskem koledarju. Na moja vprašanja sta mi pisмено odgovorila Janko Messner iz Celovca in Mirko Kumer-Crčej z Blata pri Pliberku (pri tem mi je ljubeznivo posredoval dr. Franc Sušnik, ravnatelj Študijske knjižnice v Ravnah na Kor.). Zbrano gradivo zdaj daje jasno sliko o opevanem dogodku, aretiranem županu in ljudski pesnici Strojnici.

Pesem Aretirani župan je prvič objavil Janko Messner, p. d. Mežnarjev, v celovškem Slovenskem vestniku 20. 6. 1969. Vključena je v njegov humoristični, bridko zajedljivi prispevek Skrivno narodno razodetje (pod avtorjevim psevdonimom Petrov Anzej). Rokopis Strojničine pesmi je našel Messner »pred nekaj leti na p. d. Mežnarjevem skednju v Dobu«. Rokopis je kot dokument izročil Študijski knjižnici na Ravnah. Po Messnerjevi vrednosti je pesem o aretiranem županu edina, vsaj ohranjena pesem »te doslej neznanе koroške ljudske pesnice«, za nas »dokument o junaškem Slovencu, ki je zahteval svojo pravico«.

Kmečka žena Neža Strojnik — Matevževa, z dekliškim priimkom Maček, doma na Bregeh pri Dobu pliberške fare, se je rodila 11. 10. 1889 in je umrla 24. 4. 1940.

Strojnica je lahko da zložila še kaj več pesmi, ne samo o aretiranem županu, vendar (doslej) nimamo na razpolago nobenih drugih zapisov. Postaviti jo moremo v rod ljudskih pesnikov in pesnic, ki so ustvarjali v časih habsburške Avstrije, ne v leta Avstrije po 1918. Ohranjeno pesem je namreč mogoče zelo natančno časovno in krajevno določiti.

Messner v svojem članku Skrivno narodno razodetje priobčuje tudi fotografijo nagrobne plošče Pavlu Miklaviču, o katerem govori Strojničina pesem. Po spominski plošči, ki je vzdana v cerkveni zid na južni strani farne cerkve v Vogrčah, se je rodil 26. 6. 1862 in je umrl 18. 12. 1910, oboje v Vogrčah. Spominska plošča v slovenščini pove, da je bil »dolgoleten cerkveni ključar in župan«. Njegov priimek se glasi pravilno Miklavič, ne Miklavčič, kakor navaja Kondor, najverjetneje pa je bila ljudska oblika priimka — primerjaj tudi ritem verza! — Miklavč.

Kakor je resnična osebna bukovnica Neža Strojnikova in je resnična oseba Pavel Miklav(i)č v njeni pesmi o aretiranem županu, je resničen tudi dogodek, naslikan v Strojničini pesmi.

Močno razgibano narodno življenje na Koroškem v zadnjih desetletjih stare Avstrije je ponovno burkalo vprašanje javne veljave slovenskega jezika v upravi, v krajevnih napisih, v šolah, v političnih časnikih, na političnih zborovanjih ipd. Odličnega glasnika svojih teženj in spretnega govornika so Korošci imeli v deželnem in državnem poslancu Francu Grafenauerju. Narodni nasprotniki so se morali trdo braniti, večkrat pa so se zatekali tudi k nasilju. Tak je bil primer s Pavlom Miklavičem.

Ljubljanski Slovenec dne 8. 10. 1909 poroča o seji koroškega deželnega zbora, na kateri je bila na programu tudi interpelacija poslanca Franca Grafenauerja (o njem gl. SBL in JE). Grafenauer je opozoril na 39. člen predpisov za železniške sprevodnike, ki da morajo v jezikovno mešanih deželah izklicevati postajna imena v obeh deželnih jezikih, kar velja seveda tudi za Celovec. Na seji dežel. zbora navzoči mestni župan Celovca pa je na to izjavil, »da bo s silo dosegel, da bo tistim, ki zahtevajo na celovškem kolodvoru vozne listke v slovenščini, priskrbel par dni zapora«.

Takoj zatem se je grožnja izpolnila nad Pavlom Miklavičem. Celovski slovenski tednik Mir je 13. 11. poročal o dogodku z Miklavičem na celovski postaji. Dne 4. 11. 1909 je »veleugledni župan občine Blato (pri Pliberku) g. Pavel Miklavič zahteval vozovnico v slovenskem jeziku, blagajničarka pa je zaloputnila vratca blagajne«. Miklavič je listek zahteval ponovno, pristopivši redar pa mu je rekel: »Reden Sie deutsch!« Ko Miklavič ni odnehal od svoje zahteve, ga je redar »s silo porinil od blagajne«. Ker Miklavič ni dobil listka, je odšel v vlak brez vozovnice pri stranskih postajnih vhodnih vratih, ker je bil vlak pripravljen za odhod. Po časniškem poročilu sta zatem prišla za županom dva redarja, ga zvelkla iz voza in odvedla pred postajnega načelnika. Načelnik je zahteval od Miklaviča globo, ker je vstopil v vlak brez karte, in vpil nad njim: »In den Kotter mit ihn«! (V luknjo z njim!) Redarja sta ga nato uklenjenega odvelkla na magistrat. Tu jim je Miklavič pokazal kot legitimacijo svoj orožni list za identifikacijo in tako so ga izpustili. Vozni listek do doma mu je nato kupil, pač v nemščini, nekdo drug. A postajni načelnik je iztirjal od njega globo, ker je stopil v vlak brez vozovnice. Mir sklepa svoje poročilo: »Vsak Slovenec zahtevaj v Celovcu vozne listke edinole v slovenščini.«

Vzglede blaškega župana so v naslednjih tednih posnemali že številni, tudi v javnosti ugledni možje. Mir 20. 11. poroča, da so 10. 11. zaprli Antona Erata, ki se je iz Celovca

vračal domov k Mariji na Zilji, kjer je bil posestnik in Meškov cerkovnik in organist. Obsojen je bil na 24 ur zapora, ker da se je »zelo nespodobno obnašal«. Dne 27. 11. sta zahtevala v slovenščini vozni listek poslanec France Grafenauer in odvetnik dr. J. Brejc v Spodnjem Dravogradu. Ob te vidnejše koroške osebnosti pa bi mogli po poročilih v Miru in Slovencu postaviti še vrsto manj odličnih predstavnikov in ljudi iz ljudstva: župnike, može in fante. Uredništvu Mira so ljudje pošiljali denarne darove tistim, ki so bili zaradi svojega nastopa obsojeni na globe, in ti zapisi darov se ponavljajo. V ljublj. dnevniku Slovenec se vrsté nekaj tednov poročila o napadih, globah, nasilju, sejah deželnega zbora v Celovcu, protestih s političnih shodov, pa tudi o odmevih v avstrijski javnosti. Zadeva Miklavič je prišla v osrednji avstrijski parlament: dne 4. 12. je vložil na Dunaju interpelacijo na železniškega ministra poslanec France Grafenauer »proti škandaloznim razmeram na celovškem kolodvoru«. Debate v koroškem deželnem zboru in v osrednjem parlamentu so podžigale narodni odpor in ustvarjale pogumno razpoloženje v najširših plasteh Koroške.

Naloga zgodovinarjev je, da širše opišejo primer Pavla Miklaviča kot eno od faz koroškega narodnega gibanja in boja. Tu naj zadostuje poleg gornjih omemb opozorilo, da je ljublj. Slovenec 27. 11. in 6. 12. obširno poročal o Grafenauerjevih debatah in interpelaciji na Dunaju.

Za naš okvir zadostuje še opozorilo, kako je našel prostor Miklavičev primer tudi v mohorskem koledarju za leto 1911. V drugem delu koledarja (str. 69) je priobčena Miklavičeva osebna fotografija, ob njej pa stoji zapisek, kaj se mu je zgodilo 4. 10. (prilno: 11.) na celovški postaji.

Če upoštevamo, koliko so pisali o tem slovenski časniki, kako se je razglasilo slovensko koroško vprašanje zaradi debat in interpelacij v Celovcu in na Dunaju in — zadnje ne najmanj glasno — da je izšel Koledar MD za leto 1911 v 85.000 izvodih, lahko rečemo, da pomeni Miklavičev primer zelo tehtno pričevanje o stopnji in moči narodnega življenja v stari Avstriji.

Ob tem, kar smo ugotovili o Miklaviču, se nam samo po sebi odkrije, kdaj je nastala Strojničina pesem. Mogla je nastati neposredno po dogodku na celovški postaji in ob odmevih tega dogodka v javnosti, lahko pa ob smrti Pavla Miklaviča, obakrat torej v času stare Avstrije. Strojnica je blaškega župana Miklaviča nedvomno tudi osebno poznala. Pesem je govorila tudi v njenem imenu osebno in v imenu Miklavičeve najbližje soseske.

Viktor Smolej
Ljubljana

Ocene in poročila

Prvi poljsko-slovenski slovar

Francè Vodnik: *Poljsko-slovenski slovar*. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1977. 1246 str.

Pred enim letom je izšel v Ljubljani poljsko-slovenski slovar F. Vodnika, prvi v zgodovini slavistike. To delo znanega literarnega kritika, esejista in prevajalca poljske književnosti je pomembno že samo zaradi tega prvenstva. Na prvi pogled opa-

zimo tudi drugo odliko — velik obseg in sijajno grafično opremo, kar je oboje značilno za izdaje DZS.

Po obsegu v več kot 50.000 glavnih geslih zbranega poljskega besedišča je delo F. Vodnika eden od največjih, če ne največji dvojezični slovensko-slovenski slovar sploh. Pa tudi na slovenski strani slovarja vzbuja pozornost bogastvo slovenskih sinonimov, navedenih pri večini poljskih gesel. Na obeh straneh (poljski in sloven-

ski) je F. Vodnik prav tako zbral bogato frazeologijo, čeprav se posamezna gesla glede tega med seboj zelo razlikujejo.

Obseg slovarja je predvsem posledica tega, da je avtor uvedel vanj bogato specialno besedje iz zelo različnih panog znanosti in tehnike in pa nepričakovano obsežno plast substandardnih besed in besednih zvez, ki ne spadajo v tako imenovani splošni kulturni jezik (iz otroškega govora, govorov posameznih okolij, slanga), pa tudi besed in besednih zvez, katerih raba je omejena na posamezne vrste literarnih besedil ali posameznih dob (poetizmi, arhaizmi). Da bi vse to neizčrpno bogastvo uredil, je avtor uporabil preveč številne kvalifikatorje. Ti so tako slovarski kot tudi slovnici: določajo pripadnost besed k posameznim tipom besedišča in razdelkom strokovne terminologije ali pa označujejo (nepravilne) slovnične oblike. Kvalifikatorjev je okrog 130.

V številu kvalifikatorjev in v načinu njihove uporabe vidim glavno in najsplošnejšo pomanjkljivost tega slovarja: pomanjkanje doslednosti v obravnavanju res bogatega besednega in frazeološkega gradiva. Za nekatera področja leksike obsega seznam nekaj kratic, za druga pa nobene. Taka prikrajšana področja so npr. vrtnarstvo, živinoreja, slikarstvo, informatika, kibernetika, sociologija. O nedosledni uporabi leksikalnih in stilističnih kvalifikatorjev pričajo spodaj navedeni primeri.

Za arhaizme ima Vodnikov slovar v seznamu kratic celo tri ali štiri možnosti: *zast.* = zastarelo, *star.* = starinsko, *hist.* = historično in *zgod.* = zgodovina. Morda bi lahko domnevali, da vsaj ena od teh kratic zadeva zgodovinsko terminologijo, in se samo ostale tri nanašajo na neke tipe arhaizmov, če ne bi pri terminologijah prav tako srečavali po dva in več kvalifikatorjev, ki se nanašajo na eno samo področje tehnike, znanosti ali umetnosti. Za tiskarstvo imamo npr. kratici *tip.* = tipografija in *tisk.* = tiskarstvo; ti dve besedi sta v slovenščini sinonima. Za arhitekturo so kratiche tri: *gradb.* = gradbeništvo, *stavb.* = stavbarstvo, *arh.* = arhitektura. Pri zadnjih treh kraticah pa je najzanimivejše, da *architektura* kot geslo v slovarju sploh ne nastopa, čeprav sta v njem gesli *architektoniczny* in *architekturalny*.

Moj glavni očitek glede uporabe kvalifikatorjev pa ni v tem, da jih je za posamezne panoge preveč, ampak da mnogim besedam, ki jih v besednem zakladu so-

dobne kulturne poljščine ni, Vodnikov slovar ne daje nobenega kvalifikatorja. Čeprav sem rojena Poljakinja z visoko izobrazbo in vrh tega še filolog, ne bi mogla brez premisleka, pa tudi po premisleku povedati pomena slučajno nabranih besed kot: *abelek*, *agnat*, *alonż*, *bisam*, *durniczka*, *głosza*, *kanelura*, *kupelacja*, *kutner*, *kawecan*, *oidrować*, *lasanek*. Drugim besedam vem pomen, vem pa tudi, da so to arhaizmi, ki spadajo v najrazličnejše epohe knjižnega jezika in se danes sploh ne uporabljajo, npr.: *birbantować*, *kornet* (oseba), *aniwersarz*, *najtyczanka*, *diwa*, *szalawiła*, *wagant*, *gotowalnia*, *dezabil*, *weba*, *supnować*, *fawor*, *fortunny*, *chorzeć*, *kordiał*. Druge so regionalizmi ali žargonske besede: *durniczka*, *facetka*, *łoni*, *krzyna*, *flacha*. Pri nobeni od zgoraj omenjenih besed slovenski bralec ni opozorjen na stilistično vrednost ali na nesplošni geografski obseg.

Isto velja tudi za rabo glavnih slovničnih kvalifikatorjev, ki označujejo besedne vrste, nepravilne slovnične oblike, spol samostalnikov ipd.; teh je v Vodnikovem slovarju kar 27. Tam pa, kjer bi jih slovenski bralec pri poljskih besedah potreboval, jih ni.

Znano je, da se slovenščina in poljščina, čeprav sta obe slovenska jezika, znatno razlikujeta po pomenu in vezavi predlogov, po rabi in pomenu prislovov, po veznikih in načinu njihove rabe: rabi slovenskega *da*, za katerim lahko stojita izmenično pogojnik in povednik, pa tudi t. i. opisni velelnik, ne ustreza enotno raba nobenega poljskega veznika; poljski že s funkcionalnega gledišča ne odgovarja slovenskemu *da*, čeprav bi to lahko izhajalo iz lakoničnosti ustreznega gesla. Pri predlogih, veznikih in prislovih F. Vodnik zelo redko in nedosledno uporablja določilo besedne vrste, praviloma pa ne uporablja drugih kvalifikatorjev. Tako npr. predlogi *od*, *nad*, *przed*, *przede*, *przeciw*, *przeszło*, *przez* in drugi nimajo kratiche *predl.* = *predlog*, medtem ko *o*, *pod*, *przy*, *u* in *w* tak podatek imajo. Skoraj pri vseh predlogih manjkajo podatki o vezavi. Teh prav tako ni pri predlogih z dvojno vezavo, npr. pri *na + acc.* in *na + loc.* Sploh so zgledi za rabo predlogov preskromni (prim. *przy*, *dla*, *między*, *u*, *wobec*), poleg tega pa neprecizno podajajo njihov pomen, zlasti kadar se poljski pomeni oddaljujejo od slovenskih. Tako je za poljski *między* naveden kot ustrezna slovenska beseda *med*. Slovenski uporabnik slovarja pa na ta način ne more izvedeti, da se poljski predlog

samo deloma pomensko ujema s slovenskim in da poljski *między* nikdar ne pomeni 'v času', 'za časa', kar je eden od osnovnih pomenov slovenskega *med* + instr.: *med wojsko*, *med jedjo* = polj. 'w czasie wojny', 'jedząc', 'podczas jedzenia'. Pri polj. *podczas* beremo, da predlog odgovarja slovenskemu *med*, za. Vezava ni navedena. Pod geslom *przez* je za knjižno poljščino netipična pasivna konstrukcija ilustrirana samo z nepopolnim in vrh tega netočno interpretiranim primerom *posłany przez ojca* 'poslan od očeta', 'ki ga je poslal oče', namesto npr. *Jan został posłany przez ojca*. Primer je brez komentarja uvrščen med frazeologijo.

Predlog *wbrew*, pri katerem tudi ni podatkov o vezavi, je pojasnjen z dvema primeroma, iz katerih bi lahko sklepali na vezavo, če ne bi bila v enem primeru uporabljena večfunkcijska sklonska oblika (*wbrew mojej woli*), v drugem pa — »littera docet, littera nocet« — ne bi bilo *wbrew oczekiwaniem* (nam. *oczekiwaniom*) prevedeno s slovensko frazo z edninskimi samostalnikom: 'proti pričakovanju', 'ne da bi pričakoval'; iz obojega slovenski bralec lahko sklepa, da se polj. *wbrew* veže z roditeljskim (*mojej woli*) ali orodnikom (*oczekiwaniem*). In to bi bilo v skladu z intuitivnim razumevanjem razlik med skladno obeh jezikov! Kajti prav dajalniška vezava in sploh konstrukcije z dajalnikom so v slovenščini znatno pogostejše kot v poljščini, kjer jim ponavadi ustrezajo roditeljski, vrh tega pa poljski orodnik nastopa v za Slovence nerazumljivih zvezah kot povedkovo določilo (*jestem pisarzem, zostanę lekarzem*) in drugače (*piszę ołówkiem* = sln. 'pišem s svinčnikom'). Spričo tega lahko slovenski bralec pričakuje za eksotično zvenečim predlogom *wbrew* prav take vezave, ki so v slovenščini nemogoče ali manj verjetne.

Pri predlogih, za katere navaja Vodnik več frazeoloških zgledov, je v geslih težko najti kakršnokoli hierarhijo pomenov. Bralec ne izve, ali so kake rabe predloga zastarele ali sodobne, kaj so običajne ilustracije rabe, kaj pa le leksikalizirane zveze. Kjer ima avtor (pomenske?) skupine označene s številkami, je načelo razdelitve na te skupine nejasno. Iste pomanjkljivosti pri rabi slovnčnih kvalifikatorjev najdemo pri prislovljih in veznikih. O vezniku že sem govorila zgoraj. Slovar mu posveča dve vrstici v enem stolpcu. Tretja vrstica v geslu je namenjena členku *-że* (*siadajże!*). Vezniku *że*bi določil dvojce vr-

stico in pol; veliko premalo spričo ogromne sintaktične razlike med slovenščino in poljščino.

Sploh vsi slovnčni kvalifikatorji so rabljeni nedosledno in zato tudi večkrat narobe. Kratica *neskl.* = *nesklonljivo* se rabi pri besedah srednjega spola na *-um* na naslednji način: pri *apogeuum*, *archiwum*, *decennium*, *inhalatorium* je navedena kratica *neskl.* brez vsakih komentarjev. Predvsem ni podatka o sklonljivosti v množini. Pri *kompendum*, *sanatorium*, *parlatorium*, *indywiduum* je informacija natančna: sg. *neskl.*, pl. *-ia*, *-ria* itd., ustrezno besedi; pri *muzeum*, *seminarium* je enaka informacija izpopolnjena z navedeno končnico gen. pl. na *-ów*; pri *imperium* manjka kvalifikator o sklonljivosti, navedena pa je množinska oblika v imenovalniku: pl. *-ia*; pri geslih *sudytorium*, *emporium* ni nobenih podatkov o sklanjatvi. Dejansko pa se vse te besede sklanjajo po istem pravilu. Pri redkejših besedah z nekoliko drugačno besedotvorno zgradbo, a s podobno sklanjatvijo (*facsimile*) znova srečamo lakonično informacijo *neskl.*, brez dodatkov

Ni jasno, zakaj je v seznamu kratic *izg.* = *izgovori*, pri izposojenih besedah in tudi celih besednih zvezah, ki v knjižni poljščini ohranijo originalno pisavo in katerih izgovor in tudi način branja se ne ravnata po pravilih poljskega pravopisa (kot *atelier*, *cowboy*, *clearing*, *empire*, *par force*, *manicure*), pa ta kratica ni rabljena. Ni pa prav tako naveden pravilni izgovor. To bi bilo za slovenskega uporabnika bistveno, ker so v slovenščini take citatne besede delno druge kot v poljščini in ker je tudi samo obravnavanje izgovora izposojenih besed precej različno.

Raba odvisne (ne t. i. osnovne) slovnčne oblike kot gesla v slovarju je upravičena takrat, kadar je oblika tako leksikalizirana ali gramatikalizirana, da ne spada več k paradigmi osnovne besede, ali tudi takrat, kadar je paradigma izginila skupaj z besedo in se je samo ena od njenih oblik ohranila kot relik. V Vodnikovem slovarju pa pravzaprav lahko postane geslo vsaka odvisna oblika in le redko je jasno, zakaj tako. Npr. sklonske oblike: gen. pl. *owiec*, loc. sg. *szkle*; oblike stopnjevanja: *twardziej*; osebne oblike glagolov: 3. os. pl. praes. *mają*, 2. sg. imperat. *pisz*, *idź*; 3. sg. in pl. praet.: *darli*, *darł*; deležniki: *przędziony*, *oznajmując*, *idący*, *pałący*. Od vseh teh gesel usmerja slovenskega bralca kratica *gl.* = *glej* k osnovni besedi (geslu).

Včasih je tako usmerjanje z *gl.* celo dvo-stopenjsko. Najdemo tudi primere, ko v geslu, h kateremu nas slovar pošilja, ne najdemo »pošiljajoče« oblike. Za to sem našla dva vzroka: 1. Odvisna oblika, raz-ljena kot pošiljajoče geslo, sploh ne obsta-ja (npr. *nios*, *cię²*, ki bi morali biti obliki glagolov *nieść* in *ciąć*, a nista); 2. pod glavnimi gesli je v Vodnikovem slovarju navedenih zelo malo slovnčnih oblik in često niso navedene niti izjemne, nepravilne oblike. Zgoraj našete oblike in ve-liko podobnih pa ne spadajo k izjemnim.

Definicije pomenov (najpogosteje so to enostavne ustrezne slovenske besede) so nepopolne. Pogosto so navedeni samo ne-kateri od osnovnih pomenov. Primeri: *akt* — manjka pomen 'umetniška upodobitev golega človeškega telesa'; *garnitur* — manjka pomen 'moška obleka'; *iris* — manjka pomen 'vrsta bonbonov'; *prawy* — manjka pomen 'pravičen'; *slaby* — manj-ka slovenski sinonim *šibek* itd.

Pri nekaterih slovenskih sinonimih (npr. sln. *špicelj* za polj. *szpicel*) imamo zvezdi-co, kar po seznamu kritic »opozarja, da je izraz nepravilen, manj dober ali žargon-ski«. Ta znak se rabi samo pri slovenskih besedah. Poljske besede, ki bi spadale pod ta znak (npr. *schlać się*) so nasploh navedene brez kvalifikatorja. Zdi se mi, da bi se o pravilnosti slovenskih besed sloven-ski bralec tovrstnega slovarja lahko poučil iz drugih virov (Slovenski pravopis s slo-varjem), za poljske besede te vrste pa bi morale biti take informacije vsekakor na-vedene v poljsko-slovenskem slovarju.

Čeprav je slovar obširen, manjka v njem veliko novih in nekoliko starejših besed iz raznih stilističnih plasti poljskega jezika. Naj naštejemo samo nekatere od zapa-ženih manjkajočih besed: *anilana*, *awers*, *bimber*, *bimbać*, *brać*, *-ci*, *bruderszeit*, *de-rywat*, *doktryna* (vendar sta *doktryner* in *doktrynerstwo*), *dymarka*, *filmowiec*, *fucha*, *hitlerowski* (*littlerowiec* je), *kaperować*, *lu-dyzm*, *na* (členek), *martyrologia*, *meczeń-stwo* (je pa *męczennik* in *męczęński*), *pa-siak*, *riposta* (in izvedenke), *specyfika*, *szkop*, *wirus* (je pa *wirusowy*). Tudi pri izboru frazeoloških izrazov so nedosledno-sti. Pri koń npr. manjka fraza *robić kogoś w konia* 'ogoljufati, zasmehovati koga'; pri *walet* manjka izraz *spać (mieszkać) na waleta* 'ilegalno ali brez lastne postelje stan-ovati v študentski sobi'. Namesto tega pa pod geslom *kontroler* najdemo današnji poljščini popolnoma neznan izraz *kontro-*

ler świeżego powietrza s kazalko (*gl.*) h geslu *złzifibruk*, pri katerem manjka kva-lifikator o stilističnem obsegu. Ta beseda je prav tako že zdavnaj prišla iz rabe.

Slovar je kljub vsemu življenjsko delo Franceta Vodnika, in to, kar je vzrok nje-govih napak in nepopolnosti, je obenem vir njegovih odlik. F. Vodnik je dolga le-ta zbiral ogromno poljsko slovarsko gra-divo neposredno iz besedil, na katerih je na različne načine delal: kot raziskovalec, prevajalec, recenzent, bralec. Odtod nepo-polnosti v navedbah pomenov, nenatanč-nosti v zapisu izrazov in zvez. Način zbi-ranja gradiva pojasni tudi nedoslednost v številu in v načinu uporabe kvalifikator-jev. Petdeset let je v življenju sodobnega knjižnega jezika zelo veliko. Nekateri od besed, ki se danes ne rabijo, so se lahko znašle v avtorjevi kartoteki, preden so po-stale arhaizmi ali preden so spremenile stilno obarvanost. Kvalifikatorji, ki zade-vajo specialne panoge (tehnika, znanost), so tako različni ne samo zaradi raznovrst-nosti besedil, s katerimi je imel opraviti avtor slovarja, ampak tudi zato, ker se je ustrezna slovenska terminologija v zadnjih desetletjih zelo spremenila.

Posebno pozornost zasluži označevanje slo-venskih »substandardnih« besed z zvezdi-co. F. Vodnik je bil tako pogumen, da je s tem znakom uvedel v svoj slovar besede, katerih obstoja v kakršnikoli verziji slo-venščine ne priznavajo drugi, enojezični slovarji tega jezika. Zaman bi jih sloven-ski ali poljski bralec iskal v Slovenskem pravopisu ali v dosedaj izdanih dveh knji-gah Slovarja slovenskega knjižnega jezika. In tako poljski bralec z zadovoljstvom izve od F. Vodnika, da ima popularni poljski *fajrant* (seveda germanizem, vendar kot kolokvializem v knjižnem jeziku čisto udo-mačen) točno ustrezajočo slovensko besedo, ki se glasi prav tako. Isto velja za teh-nični termin polj. *gacz* sln. *gač* 'nečist pa-rafin' (ki ni naveden v nobenem od ime-novanih slovenskih slovarjev. Takih primerov, ki pričajo ne samo o živem jezi-kovnem čutu, ampak tudi o značilnem po-gumu filološkega mišljenja F. Vodnika, bi lahko iz njegovega slovarja navedli še ve-liko več. Če upoštevamo, kako zelo so se v zadnjega pol stoletja spremenile pravil-nostne norme slovenščine na področju lek-sike, mora uvedba mnogih od teh besed na slovenski strani slovarja dejansko vzbujati občudovanje.

Res je vredna občudovanja ta neprehodna goščava poljskega besedišča, ki jo je pre-

hodil in uredil en sam vneti bralec in prevajalec poljske književnosti v svojem delogem in delovnem življenju. Dobro je, da je ta pravcata zakladnica leksike in frazeologije obeh jezikov postala dostopna slovanskim in poljskim bralcem. Po stezah, ki jih je utrl F. Vodnik, se bodo že laže gibali ne samo bralci obeh književnosti, ampak tudi avtorji naslednjih slovarjev.

Hanna Orzechowska
Univerza v Varšavi

Prevedel Marko Kranjec

Tvorjeni vzročni predlogi v slovanskih jezikih

G. S. Tokar', *Proizvodnyje pričinnnye predlogi v slavjanskih jazykah, Užgorod 1977.*

Tretji zvezek dela ukrajinskega jezikoslovca G. S. Tokarja o tvorjenih vzročnih predlogih v slovanskih jezikih je namenjen obravnavanju južnoslovanskega jezikovnega gradiva (gradivo vzhodnoslovanskih jezikov je bilo obdelano že v prvem, zahodnoslovanskih pa v drugem zvezku) — Užgorod 1973, 1974). Pisec imenuje »tvorjeni (proizvodnyje) predlogi« tisto skupino predložnih izrazov (predlogov in gramatikaliziranih predložnih zvez), ki se s sinhronega stališča še čutijo motivirani (njihove morfemske sestave se še dobro zavedamo), pa najsi gre za sklope (npr. *zavoljo*), konverzive (npr. *glede*) ali druge kategorije. Vsi ti izrazi so tvorjeni iz danes živih polnopomenskih podstav, in sicer tistih, ki jih najdemo v besedah s pomenom »sled« (npr. sh. *usled*, bolg. *vsledstvie*), »hvala« (npr. bolg. *blagodarenie* /*nal*, sh. *zahvaljujuči*), »povod« (npr. sh. *povodom*, bolg. *po povod* /*na*, *po slučaj*), »volja, ljubezen« (npr. slov. *zavoljo*, sh. *za ljubav*), »stran« (slov. *zastran*), »okoli« (sh. *oko*), »gledati, zreti, videti« (npr. slov. *glede* /*na*, sh. *s obzirom* /*na*, bolg. *pred vid*, *s ogled* /*na*), »priča« (slov. *spričo*), »zasluga« (npr. slov. *po zaslugi*, sh. *zaslugom*), »vzrok« (bolg. *po pričina* /*na*) idr.

Pisec si je ob tem gradivu iz južnoslovanskih jezikov (makedonščina je žal zamolčana¹) postavil naslednje tri naloge:

1. opisati vsakega izmed tvorjenih predložnih izrazov (njegovo obliko in pomen, distribucijo, slogovno vrednost in razširjenost);

2. določiti čas in okoliščine, v katerih je predloženi izraz nastal (ali bil prevzet iz drugih jezikov), ter mu slediti do današnjih dni;

3. ugotoviti splošne zakonitosti v nastajanju in razvoju teh izrazov, veljavne za vse slovanske jezike, ter posebnosti južnoslovanske jezikovne skupine in vsakega južnoslovanskega jezika posebej.

V nadaljevanju se bomo omejili predvsem na poročanje o obravnavanju slovanskega jezikovnega gradiva. — Poleg omembe prvotnih predlogov, ki so poznali ali še poznajo možnost rabe v vzročnih konstrukcijah (npr. *od* udarca poskakovati, *iz* obupa zapustiti, *po* neumnosti zapraviti ipd.) in sestavljenih (drugotnih) vzročnih predlogov (npr. *zaradi* inventure zapreti) najdemo v knjigi še okrog deset slovanskih tvorjenih predložnih izrazov, izpisanih iz slovanskih besedil od 16. stoletja do danes. Obdelani so precej izčrpno, pogrešamo pa npr. izraz *z ozirom na* (pri sh. gradivu pa *zaslugom*), posebno ker so v knjigi sicer vsaj omenjeni podobni izrazi tipa *po zaslugi*, *po želji*, *v zvezi z*, *pod vplivom*, *po sili*; njihova gramatikaliziranost je do danes dosegla približno enako stopnjo, imajo pa tudi približno enake (pogosto negativne) slogovne učinke (npr. *po zaslugi lepega vremena iti na izlet*, *zamenjati na podlagi uredbe*²). Tokar je opazil nekaj izrazitih posebnosti slovenščine pri tvorbi vzročnih predlogov, npr. predlog *spričo* (noben drug slovanski jezik nima predloga iz te podstave), *glede* (vzročni pomen je razvilo deležje). Pozoren je postal tudi na razmero, ma veliko enotnost slovanskega slovničarskega izročila pri zavračanju oziroma odsvetovanju rabe nekaterih predložnih izrazov, prevzetih iz srbohrvaščine in drugih jezikov (ali kalkiranih), npr. *vsled*, *zahvaljujoč*, *povodom*, *po zaslugi*, *iz razloga* idr.;

¹ Beseda »makedonski« je v knjigi omenjena samo enkrat, pa še to le pri citiranju naslova makedonsko-ruskega slovarja D. Tolovskega in V. M. Iliča-Svityča (Moskva 1963) v opombi na str. 33; pri seznamu uporabljene strokovne literature na str. 123–128 pa je še ta naslov izpuščen. Tudi del sovjetske slavistike se bo pač moral bolj nedvoumno in dokončno spogledati z resnico o makedonskem narodu in jeziku (brez bolgarskega »filtra«) in se o njiju čim jasneje izreči, kot se je vsa slavistika že zdavnaj izrekla o Slovakah in slovaščini. Ena izmed zadnjih pobud za tak spogled bi bila lahko npr. razprava B. Markova o Nahtigalovem stališču do makedonščine, izdana v *Nahtigalovem zborniku* (Ljubljana 1977); v tej publikaciji sedelujejo tudi nekateri vidni sovjetski slavisti.

² Prim. še J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 1976, str. 361, in isti, *K izrazju in tipologiji slovanske frazeologije*, JIS 1973/74, str. 373-9.

do tega zavračanja je zelo kritičen, deloma mogoče zaradi »objektivizma«, ki mu ga omogočata teorija in primerjalna metoda, deloma pa zaradi prostorske odmaknjenosti od terena, tj. zaradi preslabega poznanja razmer ali celo ideološko popreproščene razlage položaja slovenščine v preteklosti in danes. Slovenskim slovnicarjem npr. očita, da so pri zapisovanju norme premalo odprti do »rezultatov blagodejnega medsebojnega vplivanja (vzaimovplivanje) jezikov v večnarodni socialistični skupnosti« (str. 29), pozablajoč, da to vplivanje sploh ni medsebojno, temveč izrazi-

to enosmerno in da nima ničesar skupnega s socializmom, saj je staro že več kot sto let.

Kljub pridržkom do takega stališča pa je treba Tokarjevi knjigi priznati, da je zbrano gradivo razčlenila natančno in sistematično, tako da skupaj s prvima dvema zvezkoma dela o tvorbi vzročnih predlogov v marsičem prispeva k osvetlitvi zapletenih besedoslovnih, besedotvornih in oblikoslovnno-skladenjskih pojavov v sodobnih slovanskih jezikih — razen makedonščine.

Janez Dular
Filozofska fakulteta v Ljubljani

Zapiski

Fonetika Frana Grma

V knjižnici Zavoda za usposabljanje slušno in govorno prizadetih je del knjižne zapuščine bivšega dolgoletnega ravnatelja gluho-nemnice v Ljubljani pedagoškega svetnika FRANA GRMA (prim. SBL I, 2. zvezek, str. 262). Med njegovo zapuščino vzbuja posebno pozornost debelejša rokopisna mapa z oznako FONETIKA. Kolikor lahko trdim, gre za prvi tovrstni poskus (čeprav v rokopisu) učenja fonetike pri Slovencih. V mapi se očitno skriva domala vse življenjsko delo velikega ljubitelja fonetike in njenega učitelja Frana Grma (1877—1967).

Že v začetku svojega delovanja v gluho-nemnici, kjer je bil ravnatelj polnih 32 let, je F. Grm uvidel, da je surdopedagoški kader premalo izobražen in pripravljen za (razredno) delo z gluho-nemnimi učenci. Zato je zelo marljivo prebiral strokovno literaturo, seveda pretežno v nemškem jeziku, in se redno udeleževal surdopedagoških sestankov v domačem in evropskem merilu. Da ne bi bil odvisen zgolj od nemške literature, se je naučil francoskega in celo holandskega jezika. Svoje znanje je Grm odprto razdajal vsem, ki so se zanimali za stroko. Od 1. 1905 do 1. 1922 je honorarno učil na učiteljskišči v Ljubljani: najprej metodiko pouka gluhih, a nato še praktično fonetiko, da bi tako uvedel bodoče učitelje v skrivnosti in zakonitosti govora in

jim tako pokazal, kako je mogoče odpravljati nekatere lažje napake ter govorne motnje pri učencih.

Leta 1929 je obiskal pariško gluho-nemnico in tam spoznal pouk po artikulacijski metodi. Ker so ga zanimali predvsem fonetični problemi, je obiskal v laboratoriju ob gluho-nemnici znanega fonetika Marichela in ostal z njim v pismeni zvezi. Tudi Grm sam se je pred vojno zelo trudil, da bi pri ljubljanski gluho-nemnici ustanovil fonetični laboratorij, vendar mu to iz finančnih razlogov ni uspelo. Od strokovnih kolegov, ki so v desetletju pred drugo svetovno vojno obiskovali znana surdopedagoška in fonetična središča v Evropi, je mogel spoznati dela Ferrerija, Vatra, Baldriana, Querlla, Malischa in Barzcija. Bogate izkušnje in znanje so ga vodili do dela za slovensko praktično fonetiko. Na tem področju sta v novejšem času uspešna tudi logopeda Vilko Mazi (Prim. Govorne motnje, Lj. 1935, Preprečevanje in zdravljenje jecljanja, Lj. 1948) in Zdravko Omerza (Prim. Uporabna fonetike I. del, Lj. 1964, Uporabna fonetika, Lj. 1970, Govorne napake, Lj. 1972).

Že Grmovi uvodni članki v strokovnem časopisu pričajo, da si je za življenjsko nalogo naložil poiskati vzroke pomanjkljivemu govoru in se podati na pot fonetičnih raziskav. (Prim. članek v reviji Popotnik iz 1920: Vzroki pomanjkljivemu govoru ter

določitev inteligence sluha.) L. 1935 je izdal v Beogradu brošurico Študij fonetike. To delce bi skoraj neopazno prešlo zgodovino, če se ne bi v nekaj izvodih ohranilo do danes. Bila pa je natisnjena v Ped. zborniku SŠM 1935 v Ljubljani. V resnici je to predavanje, ki je bilo na II. rednem letnem zasedanju odbora Združenja nastavnikov škole za defektnu decu kraljevine Jugoslavije avgusta meseca l. 1935 v Ljubljani. V srbohrvaščino je to predavanje prevedel Ferdinand Maslič. Prevod je bil objavljen pod naslovom Studij fonetike, najprej v Glasu nedužnih št. 1—3, 4—6 (l. 1936), a nato kot 4. zvezek Pedagoške biblioteke »Glasa nedužnih« (separat iz časopisa).

V tej brošurici govori Fran Grm o potrebnosti študija fonetike za vsakega učitelja materinega jezika, še posebej pa za pedagoga, ki poučuje gluhe otroke. Nadalje govori o potrebnosti specialnega znanja iz akustike. Za razumevanje akustičnih pojavov priporoča študij resonance. Po akustiki pride na vrsto študij anatomije in fiziologije govornih organov. Nato priporoča abecedo po Jespersenu, ki je, kot trdi, najbolj nazorna in uporabna abeceda iz tehle razlogov:

1. dá se zelo dobro uporabiti za analizo glasov;
2. zelo je elastična in preprosta;
3. zajema s simboli cele skupine sorodnih glasov — npr. take, ki se izgovarjajo na vrhu jezika ali na spodnji strani zgornjih zob, nadalje vse zapornike, vse zvočne glasove itd.;
4. ne odbira simbolov samovoljno, zato si lahko zapomnimo njihov pomen.

Grm zelo pohvali Mellevilla Bella, ki je ob številnih sistemih našel neko urejeno razdelitev, ko je izhajajoč iz tega, da je vsak glas določen s položajem vseh govornih organov, uredil svoj vokalni sistem. S tem je dokazal, da je podlaga sistematike glasov predvsem v artikulaciji posameznih govornih organov.

Nadalje razlaga Grm nastanek glasov — soglasnikov in samoglasnikov in kot fonetik učitelj priporoča raznovrstne fonetične vaje, ter navaja važnejšo starejšo in sočasno literaturo. Ta brošurica je bila le uvod v njegovo nekoliko kasneje nastajajočo knjigo praktične fonetike. Fonetiko samo pa je pisal nekako od tega uvoda (od l.

1935) v presledkih vse do svoje smrti (l. 1967); zapiske predavanj za učitelje, kasneje za surdopedagoge na VPŠ je namreč nenehno izpopolnjeval.

Rokopisna mapa Grmove fonetike obsega 314 tipkanih strani z naslovom: Fran Grm, ravnatelj, Tabor št. 2 Ljubljana — FONETIKA. Prvi del obsega fiziologijo govora, drugi del pa naj bi zajel logopedijo, kakor je razvidno iz uvodnih besed: »Snov človeškega glasu in govora sem razdelil v dva dela: prvi del obravnava fiziologijo (fonetiko), drugi pa je namenjen logopediji. Je to prvi poskus te vrste, zato je delo v marsičem še nepopolno. Naj mi bralci to dobrohotno oprostite. Misel, koristiti stvari, pojasniti tvorjenje žive besede, te veličastne stvaritve človeških rodov, opisati njeno normalno in patološko stanje: patološko, ki je precej pogostno, pomagati zdraviti po najnovejših skušnjah in metodah, mi je že dolgo rojila po glavi ter me navsezadnje prisilila, da jo izrazim v tiskani besedi. Morebiti ji bo s tem delom vsaj kolikor toliko zadoščeno. Snov sem zajemal iz svoje dolgoletne skušnje na gluhonemnici, praktični preskuševalnici teoretične fonetike, črpal pa sem jo tudi iz strokovne literature najboljših fonetikov in logopedov, teoretikov in praktikov.« Nato navaja avtor znane vrhunske evropske fonetike (kot Jespersena, Brocha, Viëtorja ter našega Fr. Ramovša, podobno kot že v brošurici Studij fonetike, Bgd. 1935) ter zajema domala vsa važnejša dela fonetske in še druge literature vse do l. 1948. Kot navaja Grm, bi literaturo s področja logopedije navedel v II. delu. Torej je pred nami v resnici Fonetika I. del, ki ga je označil avtor z velikim naslovom: »Človeški glas in govor«. Pri prvem poglavju (Fiziologija govoril) avtor posebej upošteva logopedijo in pouk tujih jezikov. Z izredno natančnostjo se loteva avtor gradiva iz akustike, zlasti jemlje veliko snovi po Helmholtzu, opirajoč se na glasbo, na tonovsko lestvico, na prodornost zvoka preko medija; navaja vzrok, tekočine in trdo snov. Skrbno opredeljuje šume in tone, pri čemer se poslužuje fonavtografa. Navaja matematično akustiko Fouriera (1768—1830) in njegovo misel v kompleksnih tonih. Pri tem je Grmu zelo dobrodošla primerjava z glasbili. Zanimivo opredeljuje tudi pomen resonance. V poglavju Fiziološko sprejemanje glasov in govora razdeli uho v dva dela: v *zvokovodni del*, to je zunanje in srednje uho, in *sprejemni* (recepcijski del) to je, notranje uho ali labirint. Zelo natančno opiše vse

ušesne organe, navaja v presledkih tudi slike, ki pa, žal, niso priložene. Poleg natančne anatomije se seznanimo tudi s fiziologijo ušesa in slušnega živca. Pregledno razdeli tudi možganske živce ter njihove funkcije. Med razlaganjem obravnava posamezne primere odstopanja od normalnega sprejemanja. Posebni poglavji zajemata dihanje in govorila. Pri dihanju navaja dr. Gutzmannovo razlago, zanimiva pa je tudi razprava o psihični alteraciji dihanja, tako pri vsakdanjem govoru, pri recitaciji itd. Natančno opisuje govorilne organe, laringoskopijo in laringostroboskopijo. V posebnem poglavju obravnava avtor delovanje govorilnih organov na splošno, nato deli glasove — glasnike po akustiki. Zanimiva je primerjava akustične analize karakterističnih vokalov saj ugotavlja, da so analize tonov zelo neenotne po različnih poskuševalcih. Poglavje »Delitev glasov po fonologiji in fonetiki« obravnava zgodovino fonologije in njena izhodišča ter govori na splošno o fonetiki, v posebnem poglavju se na to loti teorije samoglasnikov glede na njihove karakteristike, obdela samoglasniške sestave (npr. Bellovega, Swetovega-Stornovega ter še bolj praktičnega Forchammerjevega). S slikami ponazarja artikulacijo vokalov in se pri trikotniku odloči zlasti za Hellwagov nekoliko razširjen trikotnik. Glede na izgovarjavo vokalov upošteva karakteristične znake po mednarodni klasifikaciji. Zelo intenzivno se ukvarja tudi z izgovarjavo soglasnikov in posebej izpostavi Hermanovo analizo. Pri glasovnih pojavih se naj-

dlje pomudi pri asimilitornih pojavih, saj obravnava tudi psihične razloge asimilacije; seveda pa ne zanemara drugih glasovnih sprememb. Nato obravnava naglas v podpoglavjih: a) tonični (muzikalni akcent), b) dinamični (jakostni, ekspiracijski akcent), c) temporalni (kvantitativni, dolžinski ali časovni akcent); posebej razlaga še besedni in stavčni akcent. S pozornostjo se ustavlja tudi pri ritmu in melodiji govora. Na koncu prvega dela spregovori še o artikulacijski osnovi, dihalnem pritisku ter o resonančnih ter taktilnih optičnih znakih glasnikov.

Ves prvi del Fonetike Frana Grma je še danes vreden temeljitega študija ter obdelave. V njem je pokojni entuziast na področju praktične fonetike kar se da temeljito in dosledno upošteval ne samo prejšnje ugotovitve strokovnjakov s tega področja, temveč tudi vestno beležil sočasne pojave na območju praktične fonetike tako doma kot v svetu.

Bogo Jakopič
Zavod za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani

VIRI:

1. SBL I, 2. zv., str. 262.
2. Stirideset let gluho-nemnice v Ljubljani, Lj, 1940 str. 12—15.
3. Spec. škola XVI, šte. 4, str. 506.
4. Sedemdeset let Zavoda za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani, str. 8, 11.
5. Spec. škola XX, šte. 3, l. 1971, str. 298.
6. Tipkopis Fonetika (Fr. Grma) F št. 73 strok. knjižnice Zavoda za usposabljanje slušno in govorno prizadetih v Ljubljani, Vojkova ul. 74.

Iz dela Slavističnega društva Slovenije

Poročilo o tekočem delu

Kakor ste opazili, za letošnjo jesen zborovanja nismo razglasili. Razlog je v pripravah na republiško posvetovanje o slovenščini v javni rabi, ki bo 8. in 9. decembra v Portorožu. To posvetovanje bo zajelo predstavnike političnega življenja, gospodarstva ter družbenih organizacij in društev. V tem okviru bo tudi naše društvo oblikovalo svojo delegacijo (iz članov PZE za slovanske jezike in književnosti FF,

ustreznih enot obeh PA, v Ljubljani in v Mariboru, ter slavističnih inštitutskih delavnic na SAZU pa iz odposlancev pokrajinskih društev). Plenarne referate bova imela Beno Zupančič in Breda Pogorelec, gradivo obsega Zupančičev priročnik o jeziku, namenjen najširši rabi, blejsko število JiS ter gradivo sekcij. Oba referata bo sta razmnožena, na posvetovanju bo prebrana samo povzetek, tako da razpravljanje ne bo oteženo. V naslednjih številkah bomo o posvetovanju natančneje poročali,

društva pa prosimo, da se v priprave vključijo v svojem kraju in odmerijo pri tem družbeno odgovornost svojih članov glede tega pomembnega vprašanja. Člane SDS in vse slaviste prosimo, da v tej zvezi seznanijo učence in javnost z akcijo, da z vsa občutljivostjo opozarjajo na določila ustave glede rabe slovenskega jezika v SR Sloveniji ter italijanščine in madžarščine v dvojezičnih občinah. Pomembno je tudi poudariti, da državnega jezika po naših zakonih in ustavi v Jugoslaviji ni in da je jezikovna praksa v veliki meri odvisna od naše zavesti in obveščenosti, današnje in zgodovinske. Ključ je torej v nas samih — in glede tega je slavist močno odgovoren.

Želeti bi bilo, da bi se vsi slavisti vključili v akcijo in čestitamo v tej zvezi mariborskim kolegom, ki so uspeli s predlogom in organizacijo pouka slovenščine na mariborski pravni fakulteti. Zborovanje slavistov

bo v zimskih počitnicah, kraj bo verjetno sporočen v naslednji številki JiS.

Razen tega je bil odbor v zadnjem obdobju dejaven s pripravami za 8. mednarodni kongres slavistov v Zagrebu in Ljubljani. Nekateri člani so bili povabljeni, predsednica je na slavnostnem kosilu v krajšem nagovoru pozdravila navzoče člane mednarodnega komiteja v imenu slovenskih slavistov.

Vso pomlad pa je šlo veliko časa in naporov za poskus, ohraniti Tavčarjevo hišo v Ljubljani na Bregu št. 10 kot spomenik materialne in duhovne kulture konca 19. stoletja. Ta prizadevanja so v zvezi z ustanavljanjem literarnega muzeja.

V Ljubljani, 26. septembra 1978.

Tajnica SDS Predsednica SDS
Erika Kržišnik *Breda Pogorelec*

SPOROČILO NAROČNIKOM IN BRALCEM JEZIKA IN SLOVSTVA

Na začetku tretjega letnika pod našim uredništvom, s katerim se tudi izteka naša mandatna doba, še vedno vztrajamo pri uredniškem konceptu, kakor smo ga pojasnili na začetku našega urednikovanja; zato ga ne kaže tu ponavljati. Doslej namreč še nismo doživeli kritike (niti pismene niti ustne), ki bi terjala od nas spremembo uredniške zamisli v celoti ali v posameznostih. Ob začetku našega dela smo sicer sprejeli zamisel, da izvedemo anketo med naročniki in drugimi bralci časopisa iz vrst članov Slavističnega društva Slovenije, vendar za to nismo imeli potrebnih sredstev. Ker nam takšne ankete o kritičnem odzivu bralcev na revijo oziroma o njihovih željah v zvezi z JiS ne bo mogoče izvesti tudi v letošnjem letu, Vas želimo na tem mestu spodbuditi k individualnim pismenim predlogom in pripombam, da bi z njihovo pomočjo novi uredniški odbor v prihodnjem, jubilejnem letniku lahko začel morda boljše streči potrebam slovenske strokovne javnosti, kakor je to bilo mogoče nam.

Obsega revije nam doslej ni bilo mogoče povečati, čeprav smo si za to prizadevali in tvegali tudi nekaj posameznih poskusov (razširjene in posebna številka), pretežno na račun »notranjih rezerv« (tj. honoriranja).

Naročnine tudi z letošnjim letom nismo dvignili, čeprav stroški neprestano naraščajo, honorarji pa ostajajo pretežno na stari višini. Ker pa je redno izhajanje časopisa odvisno tudi od redno poravnane naročnine, prosimo vse naročnike, ki še niso plačali prejšnjega letnika, da to takoj store.

Končno izražamo voljo in upanje, da se nam bo po trzlajih v lanskem letu spet posrečilo preiti na redno izhajanje, ki je odlikovalo JiS v prejšnjih letih.

Uredništvo